

**Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Istorie și Filosofie
Catedra Arheologie și Istorie Antică**

CONSPECTE NUMISMATICE

(V)

Chișinău, 2015

CZU 737.1(082)
C 66

Recomandat de Catedra Arheologie și Istorie Antică a Facultății de Istorie și Filosofie, în calitate de material didactic pentru cursul „Numismatica”.

Responsabil pentru ediție:

Sergiu MATVEEV, dr. conf.

Recenzenți:

Ana BOLDUREANU, dr., conf., șef al Sectorului de Istorie Medievală și Numismatică al Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Andrei NICIC, dr. conf., șef al Laboratorului Tracologie, Universitatea de Stat din Moldova

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Conspecte numismatice (V) / Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Istorie și Filosofie, Catedra Arheologie și Istorie Antică ; resp. de ed.:

Sergiu Matveev. – Chișinău : CEP USM, 2015. – 56 p.

Bibliogr. la sfârșitul art. – 50 ex.

ISBN 978-9975-71-722-9

Responsabilitatea asupra conținutului
rezumatelor revine autorilor.

Versiunea electronică poate fi consultată pe site-ul:

www.arheo.usm.md

ISBN 978-9975-71-722-9 © Catedra Arheologie și Istorie Antică, 2015

UNITĂȚI „MONETARE” ÎN VECHIUL BABILON

Andrei COROBCEAN

Amploarea relațiilor economice în Mesopotamia epocii de ascensiune a Babilonului în secolul al XVIII-lea a. Chr. a fost incontestabil enormă. Un factor important care a favorizat aceste procese l-a constituit consolidarea statului centralizat în timpul renumitului rege legiuitor Hammurabi (1792-1750 a. Chr.). În condițiile dezvoltării gospodăriilor țărănești private în cadrul obștii, care se puteau mulțumi și cu schimbul natural, relațiile marfă-bani sunt impulsionate de interacțiunea, în primul rând, cu gospodăria regală, mai ales în ceea ce privește procurarea mărfurilor meșteșugărești.

Pentru menținerea unui control eficient al economiei, statul, în persoana regelui, reglementează toate plățile, taxele și tarifele care vizau anumite servicii ale specialiștilor calificați, costurile legate de arendă, de compensarea prejudiciilor. Unele documente ale vremii demonstrează, însă, că aceste tarife nu erau întotdeauna respectate, cel puțin în domeniul privat. Probabil, obligativitatea celor expuse în Codul lui Hammurabi viza mai degrabă gospodăriile regale și cele ale templelor.

Pe lângă asemenea reglementări, merită accentuat faptul că, în virtutea unui grad înalt al birocrațizării, orice act de vânzare-cumpărare era însoțit de un contract scris. Altfel, cumpărarea ori vânzarea nu avea putere juridică, iar însușirea unui bun fără contract putea fi interpretată ca furt. Natura obligatorie a unei astfel de proceduri destul de complicate poate sugera faptul că tranzacțiile comerciale bazate pe relațiile marfă-bani erau puține, aceste relații nereușind să înlocuiască schimbul natural.

De regulă, în Regatul Vechiului Babilon, ca de altfel și în epocile anterioare din Mesopotamia, în rol de unitate de schimb principală erau cerealele (grâu, orz) și argintul, cântărite după anumite reguli și greutate standard. Renumitul *sekel* (*šekel*) în Vechiul Babilon cântărea 8,4 g. Această unitate era valabilă mai ales pentru etalonul în argint. Însă, se întâlnește și asocierea lui cu grăunțele. Astfel, 1 *sekel* ar fi compus din 180 grăunțe de grâu, acesta din urmă fiind menționat prin termenul *še* și cântărea 46 mg. În grâne și argint era calculată și *mina*. O *mină* era echivalentul a 60 de *sekeli* și cântărea 504 g. Textele vremii ne mai mărturisesc prezența unei unități mai mari – *biltu* (*talantul*), a cărui valoare este de 60 de *mine*, iar greutatea lui era de 30 kg.

Pe lângă cele amintite mai sus, documentele private și *Codul de legi* amintesc despre unități de măsură, a căror valoare nu a fost mereu constantă.

Destul de frecvent grăunțele trebuiau cântărite în *kurru*, a cărui valoare a variat în timp de la 252 (l) kg la 151,20 (l) kg, alcătuiind, respectiv, 300 sau 180 *sila*. *Sila* era o valoare ce indica 0,84 l. La acestea se mai adaugă unități de măsurare a suprafețelor, în dependență de care se stabilea un preț al arendei, de exemplu, sau al despăgubirilor pentru prejudicii. Este vorba de *iku*, ceea ce însemna o suprafață de 3600 m² și *sar* – o unitate mai mică care măsura 36 m².

Controlul prețurilor din partea statului sublinia pe de o parte centralizarea economiei, iar pe de altă parte reflectă tendința regilor de a menține un anumit plafon al acestora pentru a nu permite îmbogățirea meșteșugarilor și a țăranilor înstăriți în defavoarea vistieriei regale. Un rol important îl avea prețul metalelor. Dacă pentru 1 *sekel* de aur se plăteau 6 *sekel* de argint, atunci pentru 1 *sekel* de fier tamkarul trebuia să plătească peste 8 *sekel* de argint. Deci, în perioada discutată era evidentă valoare înaltă a fierului, dar care nu se va menține mult timp. Se stabileau și raporturile valorice dintre diferite unități de schimb. Astfel, 1 *sekel* putea fi cumpărat cu 150-180 de *sila*. Însă, în perioadele de criză valoarea *sekel*ului putea scade mult.

Printre cele mai scumpe „mărfuri” în Regatul Vechiului Babilon erau vitele mari, în special măgarii și boii, care aveau un preț de la 20 de *sekel* și mai mult. Cam cu același preț, babiloneanul își putea cumpăra un sclav.

Prețurile în arendă erau, de asemenea, stabilite prin lege. Pentru chiria unei locuințe se achita anual până la 6 *sekel*. Pentru împrumuturi era stabilită o dobândă de 20 la sută. Astfel, pentru 1 *mină* luată cu împrumut urma să se achite 1 *sekel* lunar. Arenda terenurilor arabile costa aproximativ 1/3 din recoltă, care era calculată în etalonul în cereale.

Din *Codul lui Hammurabi* reiese obligativitatea justificării oricărei tranzacții importante.

§105: „Dacă *șamallumul* va fi neglijent, nu va lua un document cu pecete despre argintul dat tamkarului, atunci argintul pentru care nu s-a dat document cu pecete nu poate intra la socoteală”.

Câteva articole stabilesc clar prețurile pentru închirierea bunurilor, dar și recompensele pentru proasta întreținere a bunurilor închiriate.

§44: „Dacă un om va lua pe trei ani un pământ înțelenit pentru a-l lucra, dar, din lene, nu va cultiva ogorul, în al patrulea an el trebuie să are, să sape, și să grăpeze ogorul și să-l înapoieze stăpânului ogorului, precum și să-i măsoare **zece kurru de grâu** pentru fiecare zece *iku*”.

§241: „Dacă un om va lua pe caștiune un bou, el trebuie să dea **1/3 de mină de argint**”.

§242-243: „Dacă un om va închiria pentru un an vite, chiria pentru un bou de muncă e de **patru kurru de grâu**; chiria pentru vite bine hrănite de prima calitate e de **trei kurru de grâu**; el trebuie s-o dea stăpânului”.

§248: „Dacă un om va închiria un bou și-i va rupe un corn, îi va tăia coada sau îi va vătăma nările, el trebuie să dea în argint 1/5 din prețul lui de cumpărare”.

Prejudiciile aduse gospodăriei trebuiau soluționate prin recompense, achitate în grâu și argint.

§56: „Dacă un om va da drumul la apă și ogorul vecinului lui, pregătit pentru însămânțare, va fi inundat de apă, el trebuie să-i măsoare **zece kurru de grâu** pentru fiecare zece iku”.

§57: „Dacă un păstor nu se va înțelege cu stăpânul unui câmp cu privire la hrănirea vitelor mici cu iarbă și, fără permisiunea stăpânului, își va hrăni vitele mici, atunci stăpânul câmpului trebuie să-și secere câmpul; păstorul care și-a hrănit vitele mici cu iarbă fără permisiunea stăpânului câmpului trebuie, pe deasupra, să dea stăpânului câmpului **20 de kurru de grâu** pentru fiecare zece iku”.

§58: „Dacă, după ce vitele mici vor veni de la câmp și toată turma va fi închisă între porțile orașului, păstorul va da drumul vitelor mici la câmp și va hrăni vitele mici la câmp, păstorul trebuie să păzească câmpul pe care și-a hrănit vitele și, în timpul recoltei, să măsoare stăpânului câmpului **60 de kurru de grâu** pentru fiecare zece iku”.

§59: „Dacă un om va tăia din grădina altui om un pom, fără permisiunea stăpânului grădinii, el trebuie să cântărească **1/2 de mină de argint**”.

§63: „Dacă acesta e pământ înțelenit, el trebuie să îndeplinească munca pe câmp și să-l înapoieze stăpânului lui, precum și să măsoare pentru un an **zece kurru de grâu** pentru fiecare zece iku”.

Stabilirea prețurilor pentru împrumutul unor produse merită atenție specială. De asemenea, zălogirea forțată a unor persoane era pedepsită prin anumite recompense bănești. Moartea celor zălogiți presupunea pedepse cu grad diferit de gravitate, în dependență de apartenența socială a acestora.

§111: „Dacă o cârciumăreasă va da împrumut 60 de sila de bere, la recoltă ea trebuie să primească **50 de sila de grâu**”.

§114: „Dacă un om, căruia alt om nu-i datorează grâu sau argint, va lua zălog o persoană care-i aparține aceleuia, pentru fiecare persoană luată e obligat să plătească **1/3 de mină de argint**”.

§116: „Dacă cel luat zălog va muri în casa celui care l-a luat zălog din cauza loviturilor sau a tratamentului rău, stăpânul celui luat zălog trebuie să-l dovedească pe tamkarul (creditorul) lui; dacă cel luat zălog e fiul omului, trebuie omorât fiul lui, dacă e sclavul omului, el trebuie să măsoare **1/3 de mină de argint** și pierde tot ce a dat împrumut”.

Suficient de mari se stabileau recompensele bănești pentru vătămări corporale, și cele care provocau moartea victimei. Mărimea recompensei, de asemenea, depindea de statutul social al acesteia.

§198: „Dacă el (un om) va vătăma ochiul unui mușkenum sau va rupe un os unui mușkenum, el trebuie să măsoare **o mină de argint**”.

§201: „Dacă el (un om) va scoate dințele unui mușkenum, el trebuie să măsoare **1/3 de mină de argint**”.

§203: „Dacă fiul unui om va lovi în obraz pe fiul unui om egal cu el, el trebuie să măsoare **o mină de argint**”.

§204: „Dacă un mușkenum va lovi în obraz pe un mușkenum, el trebuie să măsoare **zece sekeli de argint**”.

§207: „Dacă acela va muri din pricina loviturilor, atunci el trebuie să jure și, dacă victima e fiul unui om, el trebuie să plătească **1/2 de mină de argint**”.

§208: „Dacă victima e fiul unui mușkenum, el trebuie să plătească **1/3 de mină de argint**”.

§209: „Dacă un om va lovi pe fica unui om și-i va pricinui un avort, el trebuie să plătească pentru copilul ei **10 sekeli de argint**”.

§211: „Dacă, prin lovituri, el va pricinui un avort ficei unui mușkenum, el trebuie să măsoare **5 sekeli de argint**”.

§212: „Dacă această femeie va muri, el trebuie să măsoare **1/2 de mină de argint**”.

§213: „Dacă el va lovi pe sclava unui om și-i va pricinui un avort, el trebuie să măsoare **doi sekeli de argint**”.

§214: „Dacă această sclavă va muri, el trebuie să măsoare **1/3 de mină de argint**”.

§251: „Dacă boul unui om împunge, el (stăpânul) va fi înștiințat despre nărav, că împunge, iar acela nu-i va toci carnea și nu-și va împiedica boul, și acest bou îl va împunge pe fiul unui om și-i va pricinui moartea, el trebuie să dea **1/2 de mină de argint**”.

§252: „Dacă victima e sclavul unui om, el trebuie să dea **1/3 de mină de argint**”.

În argint erau plătite serviciile specialiștilor calificați: medici, medici-veterinari, meșteri la construcția caselor și corăbiilor. Codul stabilește, însă, și prețul recompenselor pe care aceștia urmau să le plătească în cazul în care nu vor reuși să-și îndeplinească misiunea sau, în cazul medicilor, vor provoca agravarea sau moartea pacienților.

§215: „Dacă un doctor îi va face unui om o tăietură gravă cu cuțitul de bronz și-l va vindeca pe acest om sau va lua de la om albeața cu cuțitul de bronz și va lecui ochiul omului, el trebuie să primească **10 sekeli de argint**”.

§216: „Dacă bolnavul e un muşkenum, el trebuie să primească **5 sekeli de argint**”.

§217: „Dacă bolnavul e sclavul unui om, stăpânul sclavului trebuie să dea doctorului **doi sekeli de argint**”.

§221: „Dacă un doctor va îndrepta osul rupt al unui om sau va vindeca o umflătură bolnavă, bolnavul trebuie să măsoare doctorului **5 sekeli de argint**”.

§222: „Dacă bolnavul e fiul unui muşkenum, atunci trebuie să măsoare **3 sekeli de argint**”.

§223: „Dacă bolnavul e sclavul unui om, stăpânul sclavului trebuie să măsoare doctorului **doi sekeli de argint**”.

§224: „Dacă un lecuitor de boi sau de oi va face o tăietură gravă unui bou sau unei oi și va vindeca animalul, stăpânul bouului sau al oii trebuie să-i dea drept plată **1/6 de sekel de argint**”.

§225: „Dacă el va face o tăietură gravă unui bou sau unei oi și va pricinui moartea animalului, el trebuie să dea stăpânului bouului sau oii $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{5}$ din prețul de cumpărare”.

§228: „Dacă un constructor îi va clădi unui om o casă și o va termina, el trebuie să-i dea în dar **doi sekeli de argint** pentru fiecare sar al suprafeței casei”.

§234: „Dacă un meșter de corăbii îi va construi unui om un vas cu o capacitate de 60 de kurru, el trebuie să-i dea în dar **doi sekeli de argint**”.

Codul stabilește prețul pentru munca năimită, plătit atât în argint, cât și în cereale.

§261: „Dacă un om va tocmi un păstor ca să-i pască vitele mari sau mici, el trebuie să-i dea **8 kurru de grâu pe an**”.

§263: „Dacă el (un om) va vătăma bou sau oaia dată lui, el trebuie să dea stăpânului bou pentru bou și oaie pentru oaie”.

§239: „Dacă un om va tocmi un corăbier, el trebuie să-i dea **6 kurru de grâu pe an**”.

§257: „Dacă un om va tocmi un plugar, el trebuie să-i dea **8 kurru de grâu pe an**”.

§258: „Dacă un om va tocmi un bouar, el trebuie să-i dea **6 kurru de grâu pe an**”.

§273: „Dacă un om va tocmi un lucrător, el trebuie să-i dea, de la începutul anului până în a cincea lună, **6 șe de argint** pe zi. Începând de la a șasea lună și până la sfârșitul anului, el trebuie să-i dea **5 șe de argint** pe zi”.

§274: „Dacă un om va tocmi un meșteșugar, atunci el trebuie să dea plată... **5 șe de argint**, plata... **5 șe de argint**, plata... **șe de argint**, plata

unui pietrar... **șe de argint**, plata... **șe de argint**, plata unui făurar...
șe de argint, plata unui dulgher **4 șe de argint**, plata unui pielar...
șe de argint, plata unui meșter de corăbii... **șe de argint**, plata unui
constructor... **șe de argint** pe zi”.

Chiria diferitor bunuri era prevăzută cu o plată zilnică, calculată în grâu sau argint.

§268: „Dacă un om va închiria un bou pentru treierat, chiria e de **20 de sila de grâu**”.

§269: „Dacă el va închiria un asin pentru treierat, chiria e de **10 sila de grâu**”.

§270: „Dacă el va închiria un ied pentru treierat, chiria e de **o silă de grâu**”.

§271: „Dacă un om va închiria boi, un car și un bouar, el trebuie să dea **180 de sila de grâu** pe zi”.

§272: „Dacă un om va închiria numai un car, el trebuie să dea **40 de sila de grâu pe zi**”.

§275: „Dacă un om va închiria un vas lung, el trebuie să dea pentru el ca plată **3 șe de argint** pe zi”.

§276: „Dacă un om va închiria un vas care merge împotriva curentului, el trebuie să dea pentru el ca plată **2,5 șe de argint** pe zi”.

§277: „Dacă un om va închiria un vas cu o capacitate de 60 de kurru, el trebuie să dea pentru el ca plată **1/6 de sekel de argint** pe zi”.

De asemenea, Codul stabilea valoarea amenzilor pentru furtul bunurilor, dar și cea a recompensei pentru prinderea și întoarcerea la stăpân a sclavilor fugari.

§259: „Dacă un om va fura un plug de pe un câmp arabil, el trebuie să plătească stăpânului plugului **5 sekeli de argint**”.

§260: „Dacă el va fura un plug-semănătoare sau o grapă, el trebuie să dea **3 sekeli de argint**”.

§17: „Dacă un om prinde în stepă un sclav fugar sau o sclavă fugară și-l va duce stăpânului, stăpânul sclavului trebuie să-i plătească **2 sekeli de argint**”.

Gravitatea infracțiunilor și altor acte condamnate de lege era apreciată în mod diferit, fiind pedepsite de la o simplă recompensă materială până la execuție.

§108: „Dacă o cârciumăreasă nu primește grâu ca plată pentru sikera, primește argint după greutate prea mare și micșorează echivalentul băuturii față de echivalentul grâului, această cârciumăreasă trebuie dovedită și aruncată în apă”.

§156: „Dacă un om îl va logodi pe fiul său și fiul său nu-și va cunoaște logodnica, iar el însuși se va culca în patul ei, el trebuie să-i măsoare $\frac{1}{2}$ de mină de argint și să-i răscumpere tot ce a adus ea din casa tatălui ei; pe ea poate s-o i-a de nevastă bărbatul iubit de ea”.

În ceea ce privește pedepsele, este cunoscut faptul, că legile lui Hammurabi realizează o combinație între principiul talionului și recompensele materiale (bănești) pentru anumite prejudicii sau infracțiuni. Acest lucru, de asemenea, poate fi legat de dezvoltarea încă modestă a unui „sistem” al unităților monetare.

Evident, epoca lui Hammurabi a reprezentat o reafirmare a politicilor de centralizare politică și uniformizare economică a Mesopotamiei, începute cu succes pe vremea regilor dinastiei a III-a din Ur. În cadrul acestor procese și-a făcut loc și încercarea de a stimula relațiile marfă-bani, de a impune anumite standarde „monetare”, care au influențat întreaga Mesopotamie și țările învecinate.

Bibliografie:

Daniel C., *Civilizația asiro-babiloniană*. București, 1980.

D`jakonov I.M., *Kommentarii k zakonam Chammurapi*, in: VDI, 1952, №3.

Lașcu N., Daicoviciu H., *Crestomație pentru istoria universală veche. Partea I. Orientul antic*. București 1960.

MONEDELE MACEDONIENE

Sergiu MATVEEV

În secolul IV a. Chr., când elinii erau antrenați în lupte interne, la nordul Greciei se întărea un regat nou – Macedonia. În antichitate Macedonia avea limita sudică frontiera cu Thesalia și peninsula Chalcidică, la vest cu Illyria, iar la nord și nord-est cu Thracia. Populația ei era eterogenă, fiind compusă din triburi eline, illyriene și trace. Locuitorii Elladei considerau pe locuitorii acestei țări drept semi-barbari care erau departe de nivelul civilizației eline. În secolele VIII-VII în regiunea Macedoniei se formase mai multe regate mici care se războiau între ele. Către secolul VI a. Chr. asupra acestor teritorii își extinde influența Imperiul Persan, sub care începe centralizarea puterii, fenomen accentuat în secolul V a. Chr. Întărirea Macedoniei este legată de domnia regelui Alexandru I (498-454), fiul lui Amintas, poreclit Filoelinul

pentru promovarea culturii grecești în țara sa și care după retragerea perșilor reușește să preia controlul asupra celei mai mari părți a Macedoniei, inclusiv minele de argint din munții Disoron. Cele din urmă, conform lui Herodot, îi aduceau regelui macedonean un venit de 1 talant argint pe zi (cca 26 kg). De numele lui este legată și apariția monedelor macedonene: oboli și tetraoboli marcați cu literele „A” și „N”, respectând sistemul ponderal fenician.

În această perioadă Macedonia nu avea un sistem monetar propriu, piața ei era abundată de monede locale, apropiate după caracteristici, confecționate de peoni, edoni, bisalți ș.a., paralel cu monedele macedonene timpurii circulau și monede persane, eline, în special rodosiene. Spre exemplu orașul Aigai emitea monede cu reprezentarea mitului despre Perdicas și țap. Pentru etapa timpurie a istoriei Macedoniei istoricul englez Ernest A. Gardner identifică cinci căi de influență în domeniul circulației monetare:

- insula Thasos și litoralul învecinat al Thraciei, bogate în aur și argint, încă din secolul VI a. Chr. au devenit pentru zonele vecine modele de confecționare a monedelor;

- regiunea peninsulei Chalkidiki, de timpurii influențată de civilizația elină;

- Abdera și Maroneea – polisuri legate economic de regiunea Ioniei, cu un areal larg de răspândire a monedelor;

- armatele regilor Xerxe și Darius care au adus în regiune o diversitate de monede, care au dus la apariția monedelor locale confecționate după standarde persane, babiloniene și feniciene;

- monedele diferitor orașe și regi din Macedonia.

Regele Alexandru I a preluat sistemul monetar al bisalților pe aversul cărora a ordonat să-i fie înscris numele. Evenimentele politice din prima jumătate a secolului al V-lea a. Chr., în contextul războaielor medice, nu au fost benefice impunerii unui sistem unitar în monetăria macedoneană. După victoria atenienilor sub conducerea lui Cimon asupra thasienilor din 465 în regiune se impune sistemul ponderal attic, care împreună cu cel din Abdera în scurt timp vor deveni dominante.

Pe timpul regelui Perdicas II (454-413) sunt emiși doar tetraoboli, dioboli și oboli din argint. Imaginile sunt similare monedelor lui Alexandru I: călăreț, coif, leu, dar apare pentru prima dată și chipul lui Heracle, strămoșul mitologic al Macedoniei. Căderea orașului Amphipolis sub loviturile spartanilor în anul 422 va determina excluderea sistemului ponderal attic. Dominarea celui din Abdera va fi de scurta durată, în contextul Războiului Peloponesiac, reapare factorul persan. Urmașul lui Perdicas II, regele Archelaus (413-399), va transforma țara într-o forță reală în partea de nord a Elladei. Dintre reformele sale se remarcă mutarea

capitalei țării de la Aigai la Pella. În domeniul monetar el s-a făcut remarcat prin introducerea sistemului ponderal lidiano-persane, iar către anul 400 a. Chr. introduce în circulație și moneda de bronz. Chipul lui Heracle începe să predomină pe monedele macedonene. Omorul lui Archelaus va demara o perioadă de instabilitate în istoria timpurie a Macedoniei. În acest context rolul perșilor în Macedonia va crește constant pe fondalul războaielor civile care erodau Macedonia până la preluarea puterii de către regele Philipp al II-lea.

Reforma monetară a regelui Philipp al II-lea. Situația în Macedonia s-a stabilizat doar după venirea la putere a regelui Philipp II (359-335). Teopomp în "Istoria lui Philipp" scria că „niciodată Europa nu a cunoscut un astfel de bărbat cum a fost Philipp, fiul lui Amintas”. După cucerirea orașului Amphipolis (357/356 a. Chr.) și a litoralul tracic bogat în mine de argint, a urmat preluarea controlului asupra minelor de aur din Pangea prin cucerirea orașului Crenida, o colonie a Thasosului. Extracțiunile de aur din acea regiune atingeau mai mult de 1000 de talanți de aur anual. Veniturile minelor de aur și de argint erau în proprietatea exclusivă a regelui. Orașele cucerite pierdeau dreptul de a emite moneda, el devenind un monopol al regelui macedonean, privilegiu exclusiv până la regele Filip al V-lea, care a permis orașelor și districtelor să bată propriile monede de valoare mică din bronz. Singura excepție a fost orașul Philippe care a continuat să emită monede de aur și argint.

După cucerirea surselor de metale prețioase, în anul 354 a. Chr. Philipp II a demarat reformă monetară. Reforma monetară va fi pe lângă cea militară una dintre cele mai importante realizate de regele macedonean. Din trăsăturile ei distincte se remarcă baterea monedei de aur cu câteva fracții ($1/2$, $1/4$, $1/8$ și $1/12$), astfel punând bazele sistemului polimetalic macedonean. Monedele de aur erau bătute conforme sistemului ponderal attic, iar cele de argint – celui rodosian. Moneda de aur (staterul) avea reprezentat pe avers chipul zeului Apollo cu coroană de laur, iar pe revers un car tras de doi cai și inscripția Φιλίππου, sau capul lui Heracle cu blana de leu, iar pe revers capul de leu și aceeași inscripție. Moneda de argint (tetradrahma) avea pe argint chipul lui Zeus cu coroană de laur, iar pe revers un călăreț și inscripția Φιλίππου; pe cele de o drahmă capul tânărului Heracle pe avers, iar pe revers un cal și numele regelui. Atelierele din Pella și Amphipolis confecționau și monedă din bronz. Monedele emise în perioada de domnie a regelui Philipp II aveau doar reprezentări ale zeilor. A plasa chipul regelui pe monede era considerat un sacrilegiu pe care îl încălcau doar regii persani. Elinii considerau că imaginea zeului salvează moneda de la deteriorare, putini care își permiteau

sa trunchieze moneda, astfel afectând imaginea zeului. Din punctul de vedere al sistemului ponderal monedele de argint erau foarte apropiate al Abderei, iar cel al monedelor din aur era apropiat de cel attic.

Numărul mare de monede puse pe piață a început să facă concurență monedelor eline și celor persane. Cele din urmă, până la reforma lui Philipp II dominau piața monedelor de aur a Greciei antice, rolul lor fiind preluat de monedele macedonene. Anume implicația agresivă a macedonenilor pe piața monetară elină și persană este apreciată de către Th. Mommsen, drept o premisă a viitoarei campanii împotriva Imperiului Persan.

Importanța reformei monetare este evidențiată în textele lui Plutarh, care îi atribuie lui Philipp II expresia „*Măgarul încărcat cu aur cucerește oricare cetate*”, în același context și istoricul Diodor relatează cu tristețe că „*mulți elini au devenit trădători ai țării sale din cauza aurului macedonean*”. Mai mult decât atât bogatele daruri l-a făcut binevoitor și pe oracolul din Delfi.

Monedele macedonene pe timpul lui Alexandru cel Mare. Emisiile monetare realizate pe timpul lui Alexandru cel Mare au un areal impresionant de răspândire. Unificarea statului realizată de acest rege nu mai permite identificarea locului de emisie a monedelor din această perioadă. Philipp II a fost primul, iar Alexandru III a generalizat practica baterii tipurilor identice de monede în atelierele diferitor orașe în baza sistemului ponderal attic. Moneda de aur era prezentă prin stater cu câteva fracții ($1/2$, $1/4$ și $1/8$), iar cea de argint de decadrahme, tetradrahme, didrahme, drahme, jumătate de drahmă, diobol, obol și jumătate de obol. Tendința principală a perioadei de conducere a lui Alexandru a fost impunerea numerică a monedei de aur în fața celei de argint. Creșterea rolului regelui și zeificarea personalității lui, prin preluarea mai multor practici din Imperiul Persan a contribuit la introducerea tradiției de a plasa imaginea regelui pe avers, iar pe revers zeitatea de la care se considera că își trage originea dinastia. Această practică inițiată de Alexandru III a fost continuată și de succesorii săi. În cazul monedelor emise sub autoritatea lui Alexandru această zeitate era Heracle, deseori doar anumite atribute ale lui: bâta sau blana de leu. Atelierele monetare din Pella și Amphipolis deseori reprezentau în chipul lui Heracle anumite trăsături ale regelui macedonean. Treptat imaginea regelui o înlocuiește pe cea a zeului, tetradrahmele macedonene fiind primele monede care reprezintă chipul lui Alexandru. Se diversifică imaginile reprezentate pe monede. Tot atunci pe monedele emise de Alexandru apare și titlul de basileu. Numărul mare și calitatea ridicată a monedelor de aur și argint a lui Alexandru cel Mare le impune treptat pe și piața internă a Elladei, în detrimentul monedelor emise

de orașele grecești. Astfel de piese au început să fie confecționate și în orașele Ciliciei, Siriei, Feniciei, Traciei. Emisiile au continuat un timp și după moartea regelui. Chiar și romanii după cucerirea Macedoniei au confecționat monede similare celor macedonene, dar cu chipul lui Titus Quinctius Flaminus, învingătorul macedonenilor.

Perioada elenistică. Practica de a plasa chipul regelui pe avers și a zeului fondator pe revers devine una permanentă. Acest fapt a contribuit la dezvoltarea artei portretistice în rândul meșterilor monetari. În lipsa unui moștenitor direct a lui Alexandru cel Mare diadohii au continuat timp îndelungat să confecționeze monede cu efigia lui Alexandru. Cassandru regele Macedoniei, la prima etapă, plasează numele său doar pe moneda de bronz, iar Ptolemeu, Antioch, Lisimachos și Seleukos chiar dacă plasau numele pe monedă, dar fără al însoți cu titlul de basileu, chipul reprezentat rămânea a fi cel a lui Alexandru. Doar după victoria lui Demetrius, fiul lui Antigonus I asupra lui Ptolomeu în anul 306 a. Chr. și preluarea Ciprului, Antigonus I și-a luat titlul de rege, fiind urmat imediat de mai mulți conducători ai statelor elenistice, Lisimachos, Seleucos, Ptolemeu etc. Chiar și așa chipul diadohilor pe monede era o raritate, primul dintre diadohi care a plasat imaginea proprie pe monede a fost Demetrius I (294-287), începând cu anul 292 a. Chr., ele aveau pe revers imaginea lui Poseidon și comemorau victoria în bătălia pentru Cipru. Dintre ultimii regi ai Macedoniei doar Philipp V (220-179) și Perseu (178-168) plasau chipul lor pe monede, alți regi, precum Antigonus Gonatus (277-239) plasau chipurile diferitor zei, preponderent Poseidon și Heracle. Pe lângă zei și dinastii, monedele mai conțineau o diversitate de elemente: steaua macedoneană, spadă, coif, arc, bătă, prora (rostra) etc. Legenda monedelor statelor elenistice pe lângă numele orașelor și regilor emitenți conțineau diversă informație precum numele magistraților sau date ale erei locale. După înfrângerea macedonenilor sub conducerea lui Perseu la Pydna (168 a. Chr.) emisiile monetare independente sunt stopate. Zece ani mai târziu Senatul roman va permite reactivarea atelierelor monetare din Macedonia.

Moneda macedoneană sub autoritatea Imperiului Roman. Imediat după cucerirea Macedoniei, romanii au confecționat mai multe monede cu imaginea lui Alexandru cel Mare care aveau funcția de podoabe sau piese apotropaice. Se considera că chipul lui Alexandru proteja de maladii, oferea forțe supreme și s-a bucurat de respect și în perioada creștinismului timpuriu. Sub romani Macedonia, care avea un statut de protectorat, a fost împărțită în patru regiuni care vor primi în anul 158 a. Chr. dreptul de a confecționa

monede în legenda cărora era prezent numele Μακεδωνων. De acest drept ele se vor bucura timp de 8 ani. Una dintre regiuni cu centrul la Pella nu este documentată cu piese păstrate până în prezent. Cea cu centrul în Tessaloniki emitea într-un număr redus tetradrahme, la Amphipolis la fel tetradrahme, dar în cantități mult mai mari. Chipurile regilor au fost înlocuite cu imaginea lui Zeus sau Artemida, iar calitatea artistică a imaginilor va cădea. Atelierele monetare au fost implicate în confecționarea monedelor pentru răsculații de sub conducerea lui Andriskus (150-148 a. Chr.). După înfrângerea celui din urmă în fața legiunilor conduse de Quintus Caecilius Metellus în anul 148 a. Chr. în cea de-a doua luptă de la Pydna, Macedonia a fost transformată în provincie romană în rang senatorial, iar centrul politic este mutat din Pella la Thessaloniki.

Confecționarea monedelor autonome a fost tratat înlocuită cu producția monedelor romane a căror legendă conținea numele oficialităților romane din provincie. Această tradiție a fost stopată pe timpul împăratului Augustus și revigorată pe timpul lui Claudius, prin emisii de monede de bronz, continuată până în perioada împăratului Philipp Arabul (244-249 p. Chr.). Aversul monedelor conțin chipul și titulatura împăratului, iar reversul pe Ares sau Irida însoțiți de un scut rotund și o legendă care conținea numele de Macedonia, iar în perioada târzie și imaginea lui Zeus, Nika și chiar uneori a lui Alexandru. Una din legendele monedelor confecționate în Macedonia avea pe revers inscripția κοινον Μακεδωνων. Pe monedele orașenești autonome confecționate la Amphipolis, Beroia, Edessa, Thessaloniki, Stobi etc. se regăsește chipul lui Zeus, Atena, Dionisos, Nika etc.

La mijlocul secolului III p. Chr. mai multe ateliere monetare își încetează existența din cauza crizei generale din Imperiu și epuizarea resurselor de materie primă, dar și din cauza reformei lui Dioclețian care a minimalizat cantitatea monedei de argint în favoarea celei de aur. Dreptul la baterea independentă a monedelor Macedonia, reieșind din statutul său de provincie senatorială așa și nu l-a obținut.

Monedele macedonene reprezintă o sursă importantă de studiere a cronologiei evenimentelor care au avut loc în acest stat în diferite etape ale existenței sale, identificarea lumii mitologice, a modului de viață, vestimentație, arme etc. Valoarea lor ridicată a contribuit la stabilirea unui areal larg de răspândire. În spațiul Pruto-Nistrean se regăsesc mai multe tipuri de monede confecționate în Macedonia sub autoritatea diferitor regi și până la cele emise în componența Imperiului Roman. Majoritatea lor datează cu începutul perioadei elenistice, printre care trei tezaure mari descoperite la Anadol, Lărguța și Sărata care în sumează peste 1000 de stateri din aur. Se cunosc și câteva descoperiri singulare, spre exemplu la Arțiz, Pavlovca etc.

În lista emitenților pieselor descoperite în spațiul Pruto-Nistrean se regăsesc Philipp II, Alexandru III, Philipp III, Lisimachos, Demetrius, Seleukos etc. Din rândul celor mai tardive monede macedonene face parte o piesă din seria κοινον Μακεδονων descoperită la Pohoarna (r. Șoldănești).

O altă categorie de monede din argint, descoperite în spațiul Pruto-Nistrean, prezintă imitații ale tetradrahmelor lui Philipp II emitenții căreia sunt considerați diferiți dinaști geto-dacici. Astfel de piese numite de „tip Huși-Vovriești” au fost descoperite la Lopatnic (r. Edineț), Zăbriceni (r. Edineț), Mărcăuți (r. Briceni), Stolniceni (r. Hâncești) etc.

Bibliografie:

- Fedorov-Davydov G.A., *Monety rasskazyvajut*. Moskva, 1981.
Hadji-Maneva M., *Macedonia: coins and history*. Skopje, 2008.
Kotterill G.D., *Drevnajaja Grecija. Mify i istorija*. Moskva, 2006.
Kremydi S., *Coinage and Finance*, in: Brill`s Companion to Ancient Macedon. Studies in the Archaeology and History of Macedon, 650 BC – 300 AD. Leiden, Boston, 2011.
Șofman A.S., *Istorija antičnoj Makedonii: V 2 č. Kazan`*, 1960 – 1963.
Virolajnen V.I., *Antičnaja numizmatika*. Petrozavodsk, 2009.

LINGOURI DE TIP SOMMO DESCOPERITE ÎN MOLDOVA

Ana BOLDUREANU

În perioada secolelor XI-XIV în Europa Răsăriteană au circulat pe piață mai multe tipuri de lingouri, care se deosebeau între ele după forme și greutate. Părților sudice ale Rusiei le-au fost specifice lingourile de Kiev, numite și grivne, având formă hexagonală și o greutate de cca 160 de grame, apărute în uz la sfârșitul secolului al XI-lea. Acestea se întâlnesc în număr destul de mare (între 30 și 50 de exemplare) în tezaurele încheiate până pe la mijlocul secolului al XIII-lea. De obicei sunt teaurizate alături de diferite obiecte de podoabă din aur și argint, uneori fragmentare și cu monede bizantine. În părțile de nord ale Rusiei grivna a căpătat forma de bară, având greutatea de cca 200 g. Acestea au avut o arie de răspândire destul de largă: din țările baltice până dincolo de Volga la est și Hersones la sud. Cele mai mari tezaure cu lingouri de acest fel au fost găsite în biserici. Lingourile de Novgorod ca și cele de Kiev nu se întâlnesc în tezaure împreună cu monede cufice sau europene, deoarece, după cum a presupus cercetătorul I. Spasskij, acestea

vin să înlocuiască monedele menționate (Spasskij 1970, 64). Grivnele de Cernigov reprezintă un tip intermediar, având greutatea celor de Novgorod, dar formă asemănătoare celor de Kiev, însă cu capetele pleoștite și spre deosebire de cele de Kiev, aveau gravate pe ele diferite nume, probabil ale celor care au comandat executarea lor și realizate încă la turnătorie (Spasskij 1970, 66).

Alte lingouri cu o largă răspândire, datate de la sfârșitul secolului al XIII-lea și pe parcursul secolului al XIV-lea, au fost sommii de argint. Acest tip de lingouri a fost atribuit tătarilor de pe Volga, în baza numeroaselor descoperiri de acest fel provenite din regiunile situate între Volga și Kama. Din izvoarele scrise referitoare la istoria Hoardei de Aur, reiese că lingourile purtau în epocă numele de sommo sau som (cu variantele sum sau saum). Acest cuvânt, împrumutat de la italiana soma, definea nu numai greutatea argintului, dar și un lingou de o greutate bine determinată. Sommii au avut o largă răspândire în coloniile italiene de la Marea Neagră și în Trabzon, care aveau strânse relații comerciale cu tătarii. Din actele notarilor care au activat în coloniile de la Chilia, Cafa, Licostomo aflăm date importante referitoare la valoarea acestor piese. Astfel, Kaffa la mijlocul secolului al XV-lea achita în sommi salariul consulului, în număr de 500 sumo argenti di Caffa; 100 de sommi constituia salariul consulului din Soldaia (Sudac), cucerită de genovezi în anul 1365. Din aceste acte aflăm și, că cei mai grei erau sommii de Caffa egali cu 224 de grame sau 8,5 uncii genoveze, în timp ce sommii de Trabzon cântăreau 204, 764 g, iar cei de Soldaia - 202,5 g. Conform unui manuscris armenesc provenit din Crimeea, clienții unei bănci din Caffa aveau o dobândă de 14 aspri anual de la fiecare somm. Alte izvoare din aceeași perioadă relatează că monetăria din Tana (Azak) bătea 202 aspri dintr-un somm.

Lingourile-sommi au forma unor grinzi de formă trapezoidală alungită, formând în secțiune un triunghi cu o adâncitură la bază, concavitate care le oferă o formă asemănătoare unei bărcuțe.

Topografia descoperirilor de sommi demonstrează largă lor răspândire din centrele tătărăști de pe Volga și până la coloniile genoveze de pe malul Mării Negre și coincide de cele mai multe ori cu centrele Hoardei de Aur, fapt ce sugerează că sommii au reprezentat un mijloc de plată specific imperiului oriental. Antrenarea acestor lingouri în circulația monetară a coloniilor venețiene și genoveze existente din contul comerțului internațional cu Hoarda de Aur, demonstrează specificul circulației argintului pe piața acesteia. Pătrunderea sommiilor spre vest, inclusiv în Moldova istorică, este legată de acest comerț internațional, dar și de faptul că aristocrații din Europa de Est acumulați averi sub această formă.

Pe teritoriul Moldovei istorice au fost atestate două descoperiri cu astfel de lingouri. Prima dintre ele este tezaurul de la Buruienești, com. Doljești, jud. Neamț, descoperit în anul 1985, datat în deceniul VII al secolului al XIV-lea (Petrișor 1986, 174-181). Din componența acestuia au făcut parte 29 de lingouri de tip sommi, 1810 de monede emise de domnitorul Petru I al Țării Moldovei și 15 emisiuni monetare bătute în afara Moldovei de emitenți contemporani cu Petru Mușat (Țara Românească – 1 ex., Țaratul Bulgar – 8 ex., Ungaria – 4 ex., Rusiei de Halici – 1 ex., Cnezatului Podoliei – 1 ex.), precum și cinci obiecte de podoabă.

A doua descoperite de sommi a fost atestată pe teritoriul Republicii Moldova. Depozitul a fost găsit în preajma fortificației de piatră a sitului Orheiul Vechi în primăvara anului 2004. Meritul descoperirii îi aparține unei eleve din satul Butuceni, Cristina Crețu, care a observat niște cioburi pe drumul de lângă cetate, pe urmele unei căruțe care trecuse ceva mai devreme, iar alături mai multe bucăți de metal deschise la culoare. Cioburile au aparținut urciului în care au fost depozitate cele 65 de lingouri. Lipsa părții superioare a vasului nu a permis stabilirea exactă a formei, dar se poate observa că are umerii rotunjiți, fundul plat, fiind înzestrat cu două toarte. Acesta are 25 cm înălțime, diametrul maxim de 24 cm, diametrul fundului de 12,8cm, grosimea pereților de 0,6 cm. Suprafața exterioară și cea interioară au fost acoperite cu smalț verde transparent, căpătând nuanțe diferite pe locurile acoperite cu angobă. Vasul este ornamentat cu mai multe linii concentrice, plasate pe umerii și pe diametrul maxim al acestuia. Vasul se datează cu anii 40-60 ai secolului al XIV-lea și a fost fabricat probabil de meșterii olari de la Orheiul Vechi. Ulterior tezaurul a fost achiziționat de către Muzeul Național de Istorie a Moldovei și este expus în una din sălile acestei instituții.

Lingourile din tezaurul de la Buruienești au greutate cuprinse între 186,21 g și 257,60 g, cu o medie de 206,38 g. Sommii din tezaurul de la Orheiul Vechi au greutate de la 179,8 g până la 227,8 g, iar media lor este de 205,73 g.

Până în prezent au fost înregistrate cca 15 descoperiri cu astfel de piese. Tezaurile atestate pe teritoriul Moldovei istorice conțin cel mai mare număr de piese. Cele mai multe tezaure provin de pe teritoriul Crimeei. Dintre acestea menționăm tezaurul alcătuit din 17 lingouri găsit în timpul săpăturilor arheologice efectuate în cetatea Aluston. Depozitul a fost localizat în citadelă și a fost datat la sfârșitul secolului al XIV-lea în baza vasului ornamentat cu linii verticale de angobă albă (Myc, Adaskina 1999, 160-161). Alt tezaur de acest fel a fost găsit în Solhat, cu ocazia investigațiilor din moscheea hanului Uzbek. Acesta a conținut 10 lingouri amplasate în două grămăjoare, însoțite

de monede din secolul al XIV-lea (Kramarovskij 1980, 68). În majoritatea cazurilor sommi au fost deseori găsiți împreună cu dirhemi și probabil făceau parte din același sistem monetar.

Tuturor tipurilor de lingouri, inclusiv și sommilor, le este specifică turnarea în forme deschise din pământ, obținute cu ajutorul unor tipare, probabil din lemn, din piatră sau metal. Spre exemplu în anul 1989 în timpul investigațiilor arheologice subacvatice din portul Sugdeia, a fost găsit un lingou de plumb, care are forma și dimensiunile lingourilor – sommi, având lungimea de 113 mm și înălțimea de 25 mm.

Fiind turnate în forme deschise, suprafața lingourilor este brăzdată de o sumedenie de alveole, formate din bulele de aer existente în metalul topit. Doar latura superioară este mai netedă, dar pe majoritatea lingourilor aceasta conține mai multe găuri, plasate destul de uniform, ceea ce demonstrează că acestea erau făcute în procesul fabricării pentru a scoate aerul din pasta de argint. Forma de pământ limita numărul de lingouri turnate odată și totodată permitea dozarea exactă a metalului necesar. Au existat probabil anumite tipuri de dozatoare ale metalului turnat în forme, deoarece fără acestea ar fi fost mult mai mare decalajul greutateii dintre lingouri. În timpul săpăturilor arheologice de la Novgorod, au fost găsite un fel de lingurițe (creuzete), volumul cărora ar fi fost egal cu greutatea unui lingou de Novgorod (Spasskij, 1970, 66). Atunci când se producea un număr mic de lingouri, argintul era dozat înainte de topire luându-se în considerație și procentajul care se pierdea prin evaporare. Numismatul rus Spasskij consideră că, adâncitura specifică sommilor se obținea prin mișcare tiparului dintr-o parte în alta, astfel marginile fiind mai înalte, formând un șanț pe mijloc. Alți cercetători consideră că șanțul specific apare de la sine în procesul solidificării argintului, pereții fiind mai reci, argintul se topea mai repede, formând adâncitura.

Fabricarea lingourilor, spre deosebire de baterea monedelor, n-a fost prerogativa Hoardei de Aur. Sommi puteau fi produși atât la monetării, cât și în orice atelier de bijutier. La această concluzie ne aduc extrem de rarele marcări ale acestora. Printre lingourile de la Orheiul Vechi au fost observate și două exemplare marcate. Acestea au formă de medalion, având diametrul de 5 mm și imagini încă neidentificate. Greutatea lingouri marcate este de 206,6 și 200,3 g. și lungimea de 105 și respectiv 106 mm.

Numismatul român Octavian Iliescu a presupus că, cele 3000 de ruble de argint frâncesc împrumutate în anul 1388 regelui Poloniei, echivalentă cu 538,38 kilograme de argint curat, cu 51,817 kilograme de aur curat sau cu 14.531 de ducați venețieni de aur, au fost în realitate sommi în lingouri de argint. Drept garanție a acelei sume foarte mari

pentru vremea aceea, Moldova a primit Pocuția, o regiune de aproape 8.000 de kilometri pătrați aflată în nordul Moldovei. Pocuția a constituit motiv de vrajbă între moldoveni și polonezi multă vreme, până spre sfârșitul secolului al XVI-lea.

Se consideră de asemenea că baza sistemului monetar al Moldovei reprezenta o adaptare a unității numită sommo. Se crede că din această cantitate de argint se băteau cca 200 de groși, masa medie a unui groș fiind de aproximativ 0,97 grame.

Cuvântul soma se întâlnește în câteva documente moldovenești. Este vorba despre greutatea obiectelor donate de Iuga mânăstirii Putna, din care reiese că un chivot de 3 some însemna un chivot în greutate de cca 600 grame, iar unul de 13 some avea greutatea de 2 kg și 652 grame.

Prezența tezaurului cu sommi la Orheiul Vechi, ca și a celui de la Buruienesti-Doljești, poate fi pus pe seama relațiilor comerciale dintre tătari cu coloniile genoveze de la Marea Neagră și a putut fi îngropat probabil în contextul devastărilor instituțiilor oriental-islamice care a urmat la Orheiul Vechi, în urma prăbușirii statului hanului Abdallah.

Bibliografie:

Bârnea P., Reaboi T., Nicolae E., Telnov N., *Materiale arheologice relative la economia moneară din epoca Hoardei de Aur descoperite la Orheiul Vechi*, in: Simpozion de Numismatică Chișinău (28-30 mai 2000), Chișinău, 2001, p. 141-149.

Fedorov G.B., *Topografija kladov s litovskimi slitkami i monetami*, in: *Kratkie Soobščeniija Instituta Istorii Material`noj Kul`tury*, XXIX, 1949, p. 64-75.

Fedorov-Davydov G.A., *Denežnoe delo i denežnoe obraščenie Bolgara*, in: *Gorod Bolgar. Očerki istorii i kul`tury*, Moskva, 1987.

Iliescu O., *La monnaie génoise dans les pays roumains aux XIIIe-XVe siècles*, in: *Colocviul româno-italian, Genovezii în Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, București, 27-28 martie 1975, București, 1977, p. 165.

Iliescu O., *Moneda divizionară emisă de Petru Mușat*, in: *CN, III*, 1980, p. 87-92.

Karpov S., *Dokumenty po istorii venecijskoj faktorii Tana vo vtoroj polovine XIV v.*, in: *Pričernomor`e v srednie veka. T. 1. M*, 1991.

Kramarovskij M., *Klad serebrjannyh platežnyh slitkov iz starogo Kryma i zolotoordynskie sumy*, in: *Soobščeniija Gosudarstvennogo Ermitaža*, XLV, Leningrad, 1980, 68-72.

Myc V.L., Adaskina S.B., *Klad serebrjannyh platežnyh slitkov XV v. iz Alustona*, in: *Stratum plus*, 6, 1999, p. 159-169.

Nicolae E., Postică Gh., *Câteva monede descoperite la Orheiul Vechi*, in: Simpozion de Numismatică Chişinău (28-30 mai 2000), Chişinău, 2001, p.135-140.

Petrişor E., *Date preliminare asupra tezaurului medieval de la Buruienesti, comuna Doljesti, judeţul Neamţ*, in: Memoria Antiquitatis, XII-XIV (1980-1982), Piatra Neamţ, 1986, p. 171-191.

Spinei V., *Moldova în secolele XI-XIV*, Bucureşti. 1982.

Spasskij I., *Russkaja monetnaja sistema*, Leningrad, 1970.

CU PRIVIRE LA FACTORUL NORD-PONTIC ÎN CIRCULAȚIA MONETARĂ A SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Lilia DERGACIOVA

Recent, în împrejurimile localității Cuhureștii de Sus, raionul Florești, a fost găsit un număr semnificativ de monede medievale, emise în secolele XIV-XV. Conform informațiilor obținute de la posesor, descoperirea a fost făcută într-o zonă împădurită, pe o suprafață de 40-50 m². S-au găsit patru loturi de piese și câteva monede izolate, fiecare lot fiind împrăștiat pe o suprafață de circa 10 metri, distanța între ele fiind de 11-12 metri. Piesele izolate au fost localizate fie între loturi, fie la o anumită distanță de ele.

Lotul 1 – 29 ex.:

Ducatul Cehiei, Václav IV (III) (1378-1419) – groș (7 ex.);

Regatul Poloniei, Vladislav II Jagiello (1386-1434) – jumătate de groș (1 ex.);

Țara Moldovei, Alexandru I (1399/1400-1432) – un groș și jumătate (21 ex.).

Lotul 2 – 15 ex.:

Ducatul Cehiei, Václav IV (III) (1378-1419) – groș (13 ex.);

Țara Moldovei, Alexandru I (1399/1400-1432) – un groș și jumătate (1 ex.);

Iliș I (1432-1433, 1435-1436, 1436-1442) – un groș și jumătate (1 ex.).

Lotul 3 – 21 ex.:

Caffa colonia genoveză, perioada lui Filippo Maria Visconti (1421-1435) – aspru (1 ex.);

Hoarda de Aur, Kiçi Muhammad (1428, 1432-1459) – aspru (1 ex.), aspru nedeterminat (1 ex.). Ambele piese poartă contramărci de Asprokastron;

Hanatul Crimeii, Hadji I Girey (1441-1466) – aspru (1 ex.);

Țara Moldovei, Ștefan III (1457-1504) – groși (17 ex.).

Lotul 4 – 10 ex.:

Marea Hoardă, Sayid Ahmad (1433-1465) – aspru contramarcă cu „Asprocastron”¹ (1 ex.);

Hanatul Crimeii, Hadji I Girey (1441-1466) – aspru (4 ex.);

Țara Românească, Vladislav II (1447, 1448-1456) – ducat (1 ex.);

Țara Moldovei, Ștefan III (1457-1504) – groși (4 ex.).

Cele trei piese găsite izolat sunt groși de Praga de la Václav IV (III) (2 ex.) și o monedă poloneză de jumătate de groș de la Vladislav II Jagiello.

Ținem să menționăm, că în anul 1957 în această regiune, lângă drumul ce unește satele Cotiujenii Mari și Cuhureștii de Sus a fost găsit un tezaur din secolul al XV-lea cu un conținut asemănător cu piesele prezentate de noi (Markevič, Polevoj, Fin 1961, 75-112; vezi și Paiul 2001, 207-212). Din componența acestuia au făcut parte obiecte de podoabă și peste 590 de monede: groși de Praga, groșițe ruso-halicene, jumătăți de groși polonezi, un groș moldovenesc, aspri tătaro-genovezi și emisiuni tătărăști (dintre care o monedă cu o contramarcă lituaniană). Perioada de acumulare a depozitului poate fi considerată prima jumătate a secolului al XIV-lea și anii 30 ai secolului XV. Vasul în care au fost găsite obiectele a fost acoperit cu un fragment de cazan din fontă.

Satul ca și pădurea în care s-au găsit monedele enumerate mai sus, se află în apropiere de Nistru. În secolul al XIV-lea râul Nistru a reprezentat artera fluvială principală a Moldovei în relațiile comerciale ce lega țările Europei de Vest cu litoralul Mării Negre. Centrele comerciale principale din zona pruto-nistreană au fost orașele de tip tătăresc – Orheiul Vechi și Costești, situate pe afluenții râului Nistru – Răut și Botna. La sfârșitul secolului al XIV – începutul secolului al XV, când regiunea pruto-nistreană a fost inclusă în componența statului moldovenesc, drumul comercial nistrean a devenit secundar. Râul Nistru, care deținea funcția de arteră comercială, dar și de frontieră naturală al statului, a devenit nesigur din cauza raidurilor frecvente ale tătarilor. În aceste condiții, un segment important al traseului internațional a fost mutat. De acum încolo el trecea prin capitala țării – Suceava și doar după aceea coboară spre Cetatea Albă sau Chilia.

Revenind la subiectul comunicării noastre, putem presupune că primele două loturi monetare au fost ascunse în anii 30 ai secolului XV și pot fi puse pe seama raidurilor tătare. Se știe că luptele feudale în Marele Ducat al Lituaniei

¹ Aducem sincere mulțumiri doamnei Ana Boldureanu (MNIM) pentru determinarea celor trei aspri, contramarcați cu „Asprocastron”.

au fost însoțite de intervențiile hanilor tătari. O amenințare permanentă prezenta Hoarda hanului Sayid Ahmad, care migra în ținuturile Poloniei și ale Marelui Ducat al Lituaniei și din când în când jefuia pământurile Podoliei și ale Moldovei. Aparent numărul acestor raiduri a fost considerabil, deși sunt cunoscute doar câteva dintre acestea. Unul dintre cele mai distructive a avut loc în anul 1439. Atunci a fost jefuit nordul Moldovei până la Botoșani. Cel mai probabil, proprietarul celor două loturi timpurii de piese (ca și al tezaurului din 1957), ținând cont de pericol mai mult sau mai puțin pronunțat și aflându-se pe un teritoriu aflat în apropierea frontierei, a preferat să le ascundă din timp.

Mult mai complicată este situația cu loturile trei și patru. Monedele cele mai târzii din loturile acestea sunt groși de tipul doi, emiși de domnitorul Țării Moldovei Ștefan al III-lea. Octavian Iliescu a propus o datare mai largă al tipului – 1480/1481-1504, (Iliescu 1964, 199-200). Katiușa Pârvan a presupus că tipul a existat deja în 1467/1476 (Pârvan 2004, 58-59), iar Ernest Oberländer-Târnoveanu a propus o datare mai restrânsă 1476/1479-1497 (Oberländer-Târnoveanu 2005, 337-338). Cu toate acestea, perioada de emisie a tipului rămâne destul de neclară, ceea ce lasă loc pentru dezbateri și interpretări. Cu încredere putem vorbi doar despre perioada de la sfârșitul anilor 70 și până la sfârșitul anilor 90 ai secolului XV.

Cu toate acestea, suntem predispuși să considerăm că ascunderea loturilor noastre poate fi pusă pe seama cuceririi coloniilor italiene din Crimeea de către turci în anul 1475. Și, deși nu avem nici o dovadă directă, concluziile noastre sunt bazate pe date indirecte. Pentru a doua jumătate a secolului al XV-lea cunoaștem un șir de tezaure de așa zisă origine nord-ponctică. Structura lor de multe ori diferită, însă miezul rămâne neschimbat – aspri tătaro-genovezi, monedele tătărăști cu sau fără contramărci, groși moldovenesți ai lui Ștefan al III-lea, ducați munteni de argint ai lui Vladislav al II-lea. Uneori, în tezaurele acestea apare un component european din secolele XIV-XV – groșii de Praga.

Tezaurele cu astfel de compoziție monetară mixtă sunt cunoscute în Podolia/1862 (Oberländer-Târnoveanu 2008, 97-130 cu bibliografie), Raykivtsy/1886 (Sivers 1922, 24; Mikolajczyk 1988, 267-268, Fig. 2, 6), Cârpiți/1957 (Iliescu, Dinu 1957, 342-345), partea de sud a Ucrainei, zona râului Nistru/2012-2013¹, parțial Stijok/2011 (Petrov, Dergaciova 2012a, 147-152; Petrov, Dergaciova 2012c, 183-198; Petrov, Dergaceva 2012b, 126-131) și altele.

¹ Tezaurul a fost depistat în sursele Web <http://forum.violity.com/viewtopic.php?t=1079217> (vizitat 2.12.2013).

Astfel, suntem de părere că tezaurele menționate mai sus, fiind de origine negustorească, au aparținut comercianților din gildă. Fiind specializați în comerțul cu anumite țări, fiecare din ei a avut o anumită cantitate de monedă locală, emise de statele emitente menționate sau acceptate spre plată în spațiul lor¹. Nu este exclus că în urma evenimentelor militare în Crimeea o parte de negustori a fugit, luând cu sine acele seturi de monede. Este dificil să răspundem la întrebarea de ce în partea de nord a Moldovei și anume în zona Nistrului au fost depozitate loturile acestea de bani. Probabil că râul a fost utilizat și mai departe în calitate de mijloc de transport secundar al mărfurilor și a oamenilor. În locul descoperirii complexelor aflate în discuție nu a fost găsită ceramică sau alte articole de uz casnic, fapt ce ar putea indica existența unei așezări sau a unor locuințe. Au fost descoperite doar fragmente de cazane din fontă care, după părerea noastră pot indica existența unei tabere militare sau a unui punct vamal.

Cercetând cele patru loturi ca patru complexe distincte și observând similitudini între ele și alte tezaure de origine nord-pontică, ascunse în a doua jumătate de domnie a lui Ștefan III, putem înainta ipoteza că cele patru loturi, ca și piesele găsite izolat (care pot fi văzute ca niște legături între ele) ar putea face parte dintr-un singur tezaur, care a fost separat sau risipit pe o suprafață destul de mare în urma unor circumstanțe necunoscute.

Bibliografie:

Iliescu O., *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 181-234.

Iliescu O., Dinu M., *Tezaurul monetar din secolul al XV-lea de la Cârpiți*, în: *Studii și cercetări științifice*, vol. VIII, nr. 2. Iași, 1957, p. 342-345.

Markevič V.I., Polevoj L.L., Fin Š.P., *Kugureštiskij monetno-veščevoj klad XV v.*, în: *Trudy Gosudarstvennogo Istoriko-Kraevedčeskogo Muzeja*, 1960 god, Chișinău, 1961, s. 75-112.

Mikolajczyk A., *Moldavian coins in the 15th century Poland*, în: *Arheologia Moldovei*, vol. XII, Iași, 1988, p. 263-271.

Oberländer-Târnoveanu E., *Emisiunile monetare bătute pe teritoriul Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare (1457-1504) – Analiză critică*, în: *Cercetări numismatice*, vol. IX-XI (2003-2005), București, 2005, p. 299-388.

Oberländer-Târnoveanu E., *A forgotten 19th century find of Wallachian and Moldavian coins: "Podolia" 1862*, în: *Cultură și civilizație la Dunărea de jos*, vol. XXVI, Calarași, 2008, p. 97-130.

¹ Probabil ca să nu să piardă la cursul de schimb.

Paul V., *Descoperiri antice și medievale din jud. Soroca*, în: Simpozion de Numismatică dedicate împlinirii a patru secole de la prima unire a Românilor sub Mihai Voievod Viteazul. Chișinău, 28-30 mai 2000, București, 2001, p. 207-212.

Pârvan K., *Contribuții la cunoașterea monedelor lui Ștefan cel Mare (tezaurul de la Sulița Nouă)*, în: Revista muzeelor, vol. XL, nr. 3, București, 2004, p. 53-62.

Petrov A., Dergaciova L., *Note on the Stizhok hoard (Ukraine). Coins with Asprokastron countermarks and Wallachian ducats*, in: Studii și cercetări de numismatică, s.n., vol. 2 (XIV), 2011, București, 2012, p. 147-152.

Petrov A.N., Dergaceva L.V., *The hoard of medieval coins from Stizhok village. New data to the Wallachian coins typology*, in: Pieniadz i systemy monetarne wspolne dziedzictwo Europy. Studia i Materialy, Augustow-Warszawa, 2012, p. 126-131.

Petrov A.N., Dergaciova L.V., *Klad srednevekovzch monet iz sela Stižok na zapade Ukrainz i nektorze voprosz denezhnogo obraščenija XV v.*, în: Stratum plus, 6, СПб, Chișinău, Odesa, București, 2012, s. 183-198.

Sivers A.A., *Topografia kladov s pražskimi grošami*, în: Trudy Numiyatičeskoj Komissii, Rossijskaja Akademija Istorii Material`noj Kul`tury, tom II, Peterburg, 1922.

ITINERARIUL „TEZAUROLUI” ȚĂRII MOLDOVEI DUPĂ RELATĂRILE CĂLĂTORULUI ARMEAN SIMEON DBIR LEHAȚI (1584 – d. 1636)

Valentin ARAPU

Simeon Dbir Lehați s-a născut în anul 1584 la Zamosc, Polonia. Părinții săi, originari din Caffa, aveau o origine socială modestă. A primit o educație selectă, mentor fiindu-i cărturarul armean Hagop din Tokat. La vârsta de 24 de ani a fost consacrat în funcția ecleziastică de *șarçavak*.

Opera. Lucrarea lui Simeon Lehați *Călătorie de la Lvov la Constantinopol (1608 martie – septembrie)* este scrisă în armeana medievală, totodată limbajul autorului nu corespunde întru totul limbii clasice, fiind expusă în „dialectul folosit în secolul al XVII-lea în Polonia”. Autorul folosește expresii populare, complementate cu împrumuturi din limbile arabă, persană și turcă. Scrierea călătorului armean a fost publicată în 1936 la Viena de

către Nerses Akinian, ulterior, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, originalul manuscrisului lui Simeon Lehați, păstrat până atunci în biblioteca Universității din Lvov, a fost pierdut. H.Dj. Siruni a tradus în limba română fragmentul care vizează nemijlocit traversarea Țării Moldovei de către Simeon Lehați. Cercetătorul M.O. Darbinian a realizat traducerea notelor de călătorie în limba rusă. Ambele traduceri sunt de o valoare incontestabilă, totodată termenii utilizați în narațiunea sa de către Simeon Lehați, au o conotație puțin diferită în variantele oferite de H.Dj. Siruni și M.O. Darbinian. Astfel, Simeon Lehați, aflându-se „în orașul binecuvântat de Dumnezeu Suceava, care este orașul de scaun al domnilor din Moldova” a „auzit că din țara vlahilor se ducea haraciul la Istanbul la sultanul [„Khontkar”] turcilor”. H.Dj. Siruni remarcă că în textul armenesc haraciul este desemnat cu termenul „tezaur” prin care „se înțelegea, probabil, tributul care se trimitea anual Porții.” În varianta rusă a lucrării, M.O. Darbinian reproduce în text că „din țara valahilor în Stanbul este dusă haznà [„казна”], termenul având semnificația de „vistierie”, „tezaur”, „comoară în genere”.

Tezaurul. Simeon Lehați desemnează haraciul plătit de Țara Moldovei prin termenul „tezaur”, cu certitudine pentru un cleric modest cum era, imaginea exterioară a tributului dus la Constantinopol era asociată cu un veritabil tezaur sau comoară.

Haraciul era „un tribut anual pe care-l dădeau conducătorii (domnii, monarhii) țărilor supuse Imperiului Otoman” (P. Cocârlă), reprezentând „pentru ținuturile care nu erau integrate administrativ Imperiului Otoman, indiferent de statutul lor juridic internațional” o „cumpărare forțată a prădăciunilor pe care le putea săvârși Poarta, potrivit poruncii islamice” (V. Tomuleț). Obligațiile Țării Moldovei față de Poarta Otomană cuprindeau tributul (haraciul), darurile protocolare oficiale pentru sultan și marii dregători otomani (peșcheșurile) și „sumele secrete acordate ca mită pentru obținerea și păstrarea tronului” (B. Murgescu).

În secolul XVII se constată „plata cu anticipație” a tributului. În mod normal tributul Țării Moldovei trebuia achitat la 1 mai. Totodată Visteria centrală a statului otoman înregistra în octombrie 1615 actul privind achitarea haraciului Moldovei „în contul anului financiar 1615-1616”, la fel „în septembrie 1616 privind plata cu anticipație a tributului pe anul financiar 1616-1617”.

Itinerariul. În descrierea călătoriei sale de la Lvov la Constantinopol, Simeon Lehați relevă că „în anul armenilor 1057 [1608 p. Chr.] în ziua de 15 februarie în a doua săptămână a postului mare, într-o zi de luni” a pornit din Lvov, având vârsta de 24 de ani. Tânărul a plecat în această călătorie „cu niște negustori armeni din Moldova”, din cauza vremii de iarnă, abia peste

zece zile au ajuns la „Sniatyn care este un oraș de hotar – de unde sfârșește Polonia și începe țara vlahilor”.

Pe parcursul călătoriei, Simeon Lehați a urmat următorul itinerariu: Lvov - Sniatyn (a mers 10 zile, stând în Sniatyn o zi); Sniatyn – Suceava (a mers 9 zile, a stat în Suceava „trei luni și două săptămâni din cauza tovarășilor de drum”); Suceava – Iași (a mers trei zile, în Iași a stat „o lună, așteptând plecarea haraciului”); Iași – Vaslui (a mers două zile, stând în Vaslui „o zi și jumătate”); Vaslui – Bârlad (la Bârlad a ajuns „în ziua adormirii Sf. Marii”, adică e 15 august, stând „acolo patru zile”; Bârlad – Galați (a mers trei zile); Galați – Măcin (a traversat Dunărea „în ziua de 22 august, într-o duminică”, la Măcin a ajuns luni și a stat trei zile); Măcin – Carasu [Medjidia] (a mers „două zile și jumătate”); Carasu – Bazargic (în ziua de 26 august a intrat în Bazargic). În continuare călătorul notează că a urmat o traversare dificilă a Balcanilor, după care a trecut prin Deliorman (Ludogorie), Kırk-Kilise (Kırkkilise) de unde după alte trei zile de drum, în ziua de 10 septembrie a ajuns la Constantinopol.

Caravana. Călătoria lui Simeon Lehați s-a datorat caravanei de negoț alcătuită din „carele armenești”. Funcționarea unei caravane a fost descrisă în anul 1557 de către călătorul polon Erasm Otwinowski. Caravanele, ghidate de armeni „carvanbași”, fiind compuse „dintr-o serie enormă de care grele”, aveau caii lor proprii pentru schimb în localitățile care le traversau. Cărașii caravelor erau „oameni bogați și integri, de o erudiție extraordinară, cunoscători ai limbii și obiceiurile din țările prin care trecea drumul”, manifestând și un grad foarte înalt de responsabilitate fapt pentru care „li se dădea de multe ori în primire bogății imense”.

Din Iași, Simeon Lehați cu mai multe persoane, a „pornit cu haraciul”. „Însoțitorii haraciului erau doi armeni ieșeni, „hoge” [negustor] Horhannes Keronenț și „hoge” Hacik, fiul lui Abram”, în căruța căruia Simeon a și călătorit până la Istanbul. În Moldova exista practica generală în conformitate cu care transportul haraciului se realiza „cu carele domnești, sub pază severă”, toate fiind „asigurate din resurse interne și cu mijloace proprii”.

Simeon Lehați relevă că „tezaurul” era trimis din partea orașelor prin care intrau și care erau obligate să asigure procesiunea cu pază, mijloace de transport, alimente și cazare: „după obicei, haraciul rămânea 2-3 zile în fiecare oraș. În toate părțile li se dădea de mâncat și de băut atât oamenilor cât și animalelor”.

Mărimea „tezaurului”. Problema estimării tributului Țării Moldovei în perioada descrisă de către Simeon Lehați este nuanțată de multiple controverse, astfel la domnie se afla Constantin Movilă (dec. 1607-noiem. 1611), care, preluând puterea când avea vârsta de 11 ani, l-a trimis la sultan

pe agentul său Caraiman aga „cu 50.000 de țechini și făgăduința urcării tributului”, dar suma respectivă nu reprezintă tributul propriu-zis, dar „o obligațiune asumată la obținerea tronului”. După Ion Chirtoagă, la începutul secolului XVII, pe timpul domniei lui Ieremia Movilă (1595-1606), haraciul Țării Moldovei se estima la 30.000 de galbeni. A.D. Xenopol aprecia că pe timpul lui Gaspar Grațiani (1619-1620) tributul a ajuns la 58.000 de galbeni. Mihai Maxim constată că pentru perioada anilor 1606-1634 tributul Țării Moldovei „a înregistrat un quantum stabil de 35-40.000 de galbeni”. Bogdan Murgescu apreciază că de-a lungul celei mai mari părți a secolului XVII, quantumul haraciului Moldovei a variat în jurul a 30.000 – 35.000 de galbeni. În secolul XVI tributul se achita în 2-3 tranșe, iar în secolul XVII era achitat într-un număr minimum de „10 tranșe, uneori la interval de câteva zile între ele”, fiind „sume mici, ne semnificative”. În cadrul obligațiilor financiare ale Țărilor Române către Poartă, haraciul reprezenta numai „vârful aisbergului”, astfel quantumul total al peșcheșurilor l-a depășit semnificativ pe cel al haraciului. Obligațiile anuale ale Țării Moldovei erau mult mai mari, cercetătorul Bogdan Murgescu a calculat că pentru anii 1582-1591, „ansamblul obligațiunilor economico-financiare”, depășeau anual suma de 300.000 de galbeni.

Valoarea cantitativă. Tributul se achita în galbeni, galbenul reprezenta o „monetă de aur, cu un bogat și important trecut în economia noastră”. Gheorghe Zane aprecia că „galbenul olandez avea 3,494 gr., cel unguresc 3,490 gr. și cel venețian, 3,485 gr.” În anul 1606, cu puțin înainte de călătoria lui Simeon Lehați, un galben era egal în valoare cu 2 florini, în 1616 echivalentul unui galben era de 20 de potronici sau cu 1 taler și 8 potronici. Bogdan Murgescu, prin denumirea de „galbeni”, desemnează „monedele de aur apropiate de standardul ducăților venețieni sau ungurești, deci având aproximativ 3,5 gr. de aur”. Galbenul îndeplinea uneori rolul monetei de socoteală.

În estimarea, cu mare aproximație, a haraciului pentru anul 1608, când Simeon Lehați a însoțit caravana care-l transporta la Istanbul, reieșim din quantumul anual calculat de Bogdan Murgescu, și, anume de 30.000 / 35.000 de galbeni care în eventualitatea achitării în monete de aur ar fi constituit o greutate de 105 / 122,5 kg. După estimările lui J. Favier, în Evul Mediu o greutate de aur a valorat „de 12 ori greutatea sa în argint”, fiind astfel răspândit „faptul că 12 este un număr sacru”: 12 apostoli; 12 luni într-un an. Cercetătorul E. Oberländer-Târnoveanu apreciază că „raportul dintre aur și argint a variat, în general, între 1/10-1/12 și 1/14, un gram de metal galben monetizat era echivalat cu 10-14 g. de argint monetizat.” Astfel, echivalentul în argint al tributului, în baza raportului minim de 1/10, ar fi constituit 1050

/1225 kg., iar în baza raportului maxim de 1/14 ar fi cântărit 1.470 /1.715 kg. Cifrele sunt cu mare aproximație, deoarece în cazurile când tributul nu era achitat în galbeni, dar în monede de argint (aspri, „monede de argint străine (forte): guruși occidentali sau *bâbka* poloneză”), domnii țării erau obligați să „achite „comisionul” Vistieriei, adică „diferența <cursului> la moneda de aur” în mărime de 1,4%.

Concluzii. Simeon Dbir Lehați, în descrierea călătoriei sale de la Lvov la Constantinopol, a expus unele aspecte legate de mecanismul de adunare și de transportare a „tezaurului”, adică a haraciului Țării Moldovei în anul 1608. Faptul că Simeon Lehați a ajuns la Constantinopol în ziua de 10 septembrie 1608, vine să confirme practica de „plată cu anticipație” a tributului Moldovei pentru anul financiar 1608-1609, pentru care termenul limită era 1 mai.

În perioada dată haraciul se plătea în rate, ceea ce ne face să presupunem că Simeon Lehați nu a fost martor ocular la transportarea tributului integral, dar numai a unei părți din el.

Deși, relatările călătorului armean sunt fragmentare, totuși informațiile legate de „tezaurul” dus la Constantinopol sunt inedite, la fel ca și faptul că „însoțitorii haraciului erau doi armeni din Iași” Horhannes Keronenț și Hacik. Din cauza stării modeste pe care o ocupa, „păcătosul și nevrednicul” Simeon Lehați nu a fost inițiat în toate dedesubturile legate de transportarea tributului de la Iași la Constantinopol, de altfel, nu era nici cazul, în special din considerente de siguranță și securitate a întregii procesiuni.

Bibliografie:

Chirtoagă I., *Istoria medievală a românilor. Epoca medievală*, Chișinău, 1999.

Cocârlă P., *Dicționar de civilizație medievală*, Chișinău, 2015.

Condurățeanu S., *Comerț și civilizație. Drumuri comerciale și situri patrimoniale UNESCO*, București, 2012.

Darbinjan M.O., *Putevye zametki Simeona Lechaci*, in: *Istoričeskie svjazi i družba ukraïnskogo i armjanskogo narodov*. Vypusk 1, Erevan, 1961, s. 229-236.

Darbinjan M.O., *Simeon Lechaci o stranach Jugo-Vostočnoj Evropy*, in: *Vostočnye istočniki po istorii narodov Jugo-Vostočnoj i Central'noj Evropy*, Moskva, 1964, s. 253-275.

Daškevič Ja.V., *Armjanskije kolonii na Ukraine v istočnikach i literature XV-XIX vekov*, Erevan, 1962.

Favier J., *Istoria banilor. Apariția omului de afaceri în Evul Mediu*, București, 2005.

Galustyan Dž., *Kul`turnaja žizn` armjanskich kolonij srednevekovoj Pol`ši*, Erevan, 1981.

Grigorjan V.P., *Istoriya armjanskich kolonij Ukrainy i Pol`ši (Armjane v Podolii)*, Erevan, 1980.

Maxim M., *Țările Române și Imperiul Otoman*, in: *Istoria Românilor*. Vol. V. O epocă de înnoiri în spirit European (1601-1711/1716), Coordonator: Acad. Virgil Gândea, București, 2003, p. 803-861.

Murgescu B., *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996.

Murgescu B., *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, 2010.

Oberländer-Târnoveanu E., *Aurul monetizat în spațiul românesc - două milenii și jumătate de istorie*, in: *Colecții din Muntenia (I)*. Seria: „Monede de aur din colecții românești”, București, cIMEC - Institutul de Memorie Culturală, 2001, p. 7-51. (<http://www.cimec.ro/Numismatica/pdf/Monede-de-aur-Vilcu-si-Dima.pdf>) [Accesat: 20.10.2015].

Simeon Bdir Lehați, *Călătorie de la Lvov la Constantinopol (1608 martie – septembrie)*, in: *Călători străini despre țările române*, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1972, vol. IV, p. 343-347.

Simeon Lechaci, *Putevye zametki*, Moskva, 1965.

Siruni H. Dj., *Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar)*, București, 1940.

Siruni H. Dj., *Armenii în viața economică a țărilor române*. Extras din „Balcania. Revista Institutului de Studii și Cercetări Balcanice”, II-III, NCMXXXIX-NCMXXL, București, 1944.

Tomuleț V., *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Vol. II, Chișinău, 2012.

Xenopol A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană. (III) De la moartea lui Petru Rareș pînă la Matei Basarab și Vasile Lupu*, Ediția a IV-a, București, 1988.

Zane Gh., *Economia de schimb în Principatele Române*, Iași, 2010.

CĂLĂTORII FRANCEZI DESPRE COMERȚ, MĂRFURI ȘI PREȚURI ÎN PRINCIPATUL MOLDOVEI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA)

Elena ARCUȘ-JANTOVAN

În intervalul de timp, de aproximativ un secol, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, până către unirea Principatelor Române, acestea au prezentat un mare interes călătorilor străini și a celor francezi inclusiv. Interesul era manifestat atât de persoanele care veneau în calitate de consuli, membri a unor societăți, medici etc., cât și de persoanele care erau intrigate de a le cunoaște mai bine. Anagnosti Michel nota că, așa cum Principatele erau teatru a unor evenimente grave în această perioadă au fixat atenția Europei. Călătorii de regulă în jurnalele lor de călătorie, observau asemănarea acestora în ceea ce privește forma de guvernare, limbă, și tradiții. Același lucru îl sesizau și privitor la modalității de realizare a comerțului, a mărfurilor și prețurilor acestora, a circulației monetare și a unităților de măsură utilizate. Uneori făcând referire doar la comerțul Principatului Moldovei notau că, comerțul este același, mărfurile vin pe aceleași căi și se importă aceleași articole, doar că în cantități mult mai mici. Multe detalii referitoare la comerțul Principatului le avem însă și din lucrările dedicate comerțului pe Marea Neagră, unde avea loc o circulație intensă de mărfuri, așa cum comerțul pe această mare îmbrățișa pe cel al Crimeei, Anatoliei, provinciilor otomane, Romeliei, Bulgariei, Valahiei, Moldovei, Poloniei, Rusiei etc. Respectiv, cea mai mare parte din informație este cea referitoare la comerțul din porturi.

Călătorii ofereau mai puține detalii despre piețele din interiorul principatului, totuși unii dintre ei descriind piețele, amintesc termenul de „bazar”, despre care scriu că este o necesitate absolută a tuturor orașelor din Orient, ce constă într-o stradă lungă și largă unde sunt butice de lemn cu mărfuri. Trecând prin „bazar” la Chișinău vedeau ruși, moldoveni, turci, armeni trecând în toate sensurile, iar în mijlocul acestei mulțimi se vedeau evrei așezați într-o perfectă imobilitate în fața unei mese mici acoperită de țechini venețieni, ducați olandezi, și monede de aur turcești amestecate cu piese de cupru rusești. Referitor la monedele din circulație, călătorii observau că monedele care au curs în Valahia sunt și în Moldova fără vre-o distincție, cele turcești fiind cele mai numeroase, iar cele din Polonia erau mai abundente în comerț, din cauza vecinătății, decât în Valahia. Fiind cunoscut

faptul că în această perioadă Principatele nu aveau o monedă unică, acestea era obiectul variației, în dependență de cursul negoțului.

După anul 1783 când Crimeea devine provincie rusească, Imperiul Otoman privat de produsele acestei peninsule se orientează și mai mult spre Valahia și Moldova. Conform manierei sale ordinare de a se proceda, din Turcia se trimeteau frecvent firme pentru a face cumpărături și fixau în același timp cantitatea mărfurilor de care are nevoie și prețul maxim pe care pretinde să îl plătească. Acest preț nu se ridică niciodată deasupra la o treime din valoarea reală a obiectului pe care vroiau să îl cumpere. De regulă toate produsele și mărfurile care sunt luate pentru necesitățile capitalei Imperiului Otoman sunt cumpărate de guvernarea locală pentru aproximativ o 1/4 din prețul curent al pieței și pentru o 1/6 din valoarea lor în Turcia. Produsele cele mai importante pentru export erau: grâul, orzul, secara, porumbul, inul, cânepa, lâna, vitele, păsările, untul, seul, mierea, ceara, lemnul de construcții etc. În fiecare an, angajații turci fixau arbitrar prețul grâului, seului, untului, vitelor și lemnului. Produsele care existau în Principatul Moldovei au devenit bunuri de export cunoscute și întrebate în mai multe țări și au fost enumerate în jurnalele mai multor călători, însoțite de unele notițe privitor la calitatea și prețul acestora. Aceste notițe merită o atenție deosebită căci se va observa că prețul și cantitatea acestor mărfuri erau exprimate în unități de măsură și monede diverse. Mai jos se vor indica cele mai importante articole de comerț amintite în lucrări.

Grâul își menținea practic prețul timp de câteva decenii. Peyssonnel menționează că Moldova este mai fertilă în cereale ca Valahia și că grâul este mai frumos, iar kila de grâu costa 2,5 piaștri. Wilkinson indică că kila are prețul între 2 piaștri și 2,5 piaștri. Bellanger stipulează că în ultimul secol kila de grâu nu valora mai mult de 2 piaștri și deși s-a dublat valoarea, totuși este foarte accesibil pentru comerț; fapt că prețul s-a dublat e evidențiat și în lucrarea lui Hagemester unde stipulează că kila de grâu și de secară este de 4 piaștri. Marea abundență a grâului și orzului, permitea o exportare de 1,500,000 kile pe an, pentru aprovizionarea Constantinopolului.

Ceara se considera cel mai important articol de comerț al Moldovei, ce se vindea la un preț de la 40 la 45 para oca. Ceara verde de tei era o specie particulară și se exporta în Viena, din care se făceau lumânări mirositoare. Moldova expedia 150 de mii ocale de ceara anual ce ajungeau până în Veneția. Mierea era foarte reputată și se vindea de la 5,5 la 6 piaștri kintalul. Untul din Moldova era considerat cel mai delicat din Imperiul Otoman și se vindea în oraș de la 18 la 20 aspri și până la 8 para în piață. Turcia importa din cele două principate cincisprezece sute de mii ocale de brânză și un milion ocale de unt. Mai târziu, prețul mic, de 1 piastru și 10 para oca, făcea să fie

foarte căutat. Seul, un alt produs important, se expedia cu tonele și se vindea la kintal. Seul era de aceeași calitate ca în Valahia și se vindea cu același preț. În 1823 a fost expediat din Ismail 5,570 puduri de seu. Pieile sărate se vindeau în Austria și în Grecia, uneori și în Bulgaria. Cu timpul pieile de vită au început să fie diferențiate la preț, cele de mascul se vindeau de la 7,5 la 8,5 ruble, iar cele de femelă de la 5,5 la 6 ruble. Deși inițial, ambele tipuri se vindeau de la 3,5 la 4 piaștri. Pieile de iepure erau de prima calitate și se vindeau cu 35 para, iar modalitatea ordinară de a obține o mare cantitate al acestui articol la cele mai joase prețuri posibile, era să le faci comandă în diferite sate și să plătească o parte din preț în avans.

Principatele dețineau un număr mare de vite și păsări de toate speciile. Vitele erau un articol foarte important al comerțului din Moldova. Un număr mare de vite se ducea spre Polonia, Prusia, Germania, Veneția și în Turcia. Masculii se vindeau de la 10 la 13 piaștri, iar femelele de la 8 la 11 piaștri, iar ovinele aveau prețul de la 50 la 60 para. Mai târziu se schimbă prețul la vite, se plătea de regulă o pereche de masculi de la 70 la 83 ruble, o femelă de la 25 la 28 ruble, iar o ovină costa de la 3 la 4 ruble, comparativ la numărul lor, Moldova fiind mai bogată în vite mari cornute ca Valahia, care din contra avea un număr mai mare de ovine, în Principate cumpărarea de vite se făcându-se de antreprenori pe timp de vară, pentru a le vinde în luna august și septembrie. În fiecare an ei transmit la Constantinopol 250,000 ovine și 3,000 cai. În linii generale, străinii erau uimiți să găsească atâta ardoare și soliditate în jamele cailor din Valahia, Moldova, Serbia, Bulgaria, Turcia sau Albania, care frecvent nu aveau forme elegante. J.-M. Caillat nota despre caii din Moldova că rasa acestora era încă în trecut una din cele mai frumoase din Europa, în timpul său însă a degenerat. Apele Dunării erau foarte bogate în pește, ceea ce făcea ca și anumite specii de pește, cum ar fi carpul, să fie un produs de export. O persoană putea să săreze circa o mie de pești pe zi, această cantitate se vindea cu cel puțin 40 ruble. Anual se vindea la Chilia circa 30,000 puduri, iar la Ismail 50,000 puduri și se expediază în mare parte în Austria.

Moldova expedia în statele vecine, mai ales în Rusia o parte din vinurile sale. Vinurile erau considerate de un gust agreabil. Vinul din Moldova era întrebat și în portul de la Odesa, care a triplat la începutul secolului al XIX-lea de 20 de ori cantitatea de vin importată, mult vin fiind din Franța și Moldova. Peyssonnel Charles indica un preț de 1 para oca. Minele de sare din Moldova și Valahia aveau un produs foarte considerabil, ce se expedia mult în Bulgaria, Serbia, Austria, Constantinopol și în Rusia (în anul 1833 în Rusia a fost exportată sare de aproape 150,000 ruble). Sarea se plătea pe loc cu 10 piaștri (275 copeici) 100 ocale, la Galați și la Brăila cu 25 piaștri (7

ruble). Din minele de sare din Moldova: trei milioane ocale se exportau la Constantinopol și Romelia, cinci milioane de ocale se exportau în Polonia, și trei milioane de ocale rămâneau pentru necesitățile provinciei. Lemnul de construcție din Moldova era mult superior celui din Valahia, perfect convenabil pentru construcția vaselor. Un mare număr de vase turcești erau construite din acest lemn. În Principate acest produs era vândut la cel mai jos preț posibil. Inul avea prețul ordinar de la 7 la 8 para oca în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, cel de o calitate superioară, se vindea cu aproximativ 60 para oca, sau 66 piaștri pe kintal, cel de o calitate mai inferioară de la 35 la 40 para.

Cânepa la fel era foarte apreciată și se vindea cu 4 para oca. Lâna în Moldova și în Valahia era de trei tipuri, ce se vindea în dependență de calitate cu 3 - 3,5; 2 - 2,5; 1 - 1,5 piaștri oca. Bellenger asemenea primul tip cu cea mai frumoasă lână din Franța, al doilea tip era mai dură, iar al treilea tip nu prea era căutată, fiind mai mult utilizată de către locuitori, iată de ce cele de primă calitate se vindeau cu 1 rublă oca. Bellenger menționase și despre tutunul din Moldova că acesta se exporta până în Belgia, iar contrabanda făcea mai apoi să pătrundă în Franța. Xavier Hommaire Del Hell nota că în 1845, comerțul de export cu orașele Galați și Brăila a fost supus, unei creșteri notabile și se pare că tindea să se dezvolte din ce în ce mai mult. Principatele, în același timp, nu puteau să satisfacă comenzile ce veneau din Franța și Anglia, fiindcă recoltele, pe de o parte, nu au fost foarte bune, iar costurile, pe altă parte, erau foarte ridicate pentru transportul produselor de la Galați la Marseille.

În 1803, au fost stabilite tarifele generale asupra bunurilor în toate porturile Mării Negre, dar în majoritatea porturilor vameșii erau autorizați să compenseze diferența în fixarea prețului în dependență de valoarea pe care o au în comerț. În ceea ce ține de produsele importate, acestea erau în principal pânze, blănuri, vopsele, condimente etc. Valahia și Moldova erau aprovizionate la acel moment prin Germania cu toate obiectele manufacturiere din bumbac, in și ceramică, dar așa cum prețul lor era cu mult prea ridicat, nu erau tare întrebate. Ismail, Reni, Galați și Brăila erau singurele porturi ale Moldovei și Valahiei care erau de folos acestor două provincii în comerțul de la Marea Neagră. Moldova era datoare comerțului din Galați la cea mai mare prosperitate. În retur se aproviziona cu un număr mare de articole străine, care veneau pe aceiași cale și plecau în toate direcțiile pentru a se răspândi în interior. Chiar dacă Galațiul era depozitul general al mai multor obiecte de import, câteodată nu era principala lor piață, produsele ajungeau până la piețele din București și Iași. Cafeaua, zaharul, piperul, romul, lămâia, portocalele și vinurile străine erau principalele articole de acest gen. Valoarea produselor importate în Galați a fost de 1832 - 9,564,206 piaștri, cele mai

importate produse importate fiind: zaharul, uleiul, bumbacul, cafeaua, tutunul, orezul, vinul, fructele, condimentele și hârtia.

În concluzie se poate de zis că dacă comerțul extern avea o importanță foarte mare, produse fiind suficiente atât pentru întreținerea populației cât și pentru export în cantități destul de mari, importul nu a fost de o așa amploare, fiindcă consumul și necesitățile țării erau prea restrânse, iar finanțele limitate.

Bibliografie:

Anagnosti M., *La Valachie et la Moldavie*, Paris, 1837.

Bellanger S., *Voyages. Les principautés danubiennes*, în *Revue du XIXe siècle*, vol. 1, Paris, 1854.

Bibesco G., *Roumanie 1843-1859. Règne de Bibesco. Lois et Décrets, 1843-1848, Insurrection de 1848, Histoire et Légende*, vol. 2, Paris, 1894.

Boué A., *La Turquie d'Europe*, vol. 1, Paris, 1840.

Boué A., *La Turquie d'Europe*, vol. 3, Paris, 1840.

Hagemeister J. de, *Mémoire sur le commerce des ports de la Nouvelle-Russie, de la Moldavie et de la Valachie*, Odesa, Simferopol, 1835.

Hommaire de Hell X., *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris, 1854.

Caillat J.-M., *Voyage médical dans les provinces danubiennes*, Paris, 1854.

Carlowitz A., *Voage dans les principautés danubiennes et aux embouchures du Danube*, în *Revue de Paris*, vol. XXXIV, Paris, 1856.

Reuilly J., *Voyage en Crimée et sur les bords de la Mer Noire*, Paris, 1806.

Chopin M., Ubicini A., *L'Univers, Provinces danubiennes et roumaines*, Paris, 1856.

Observations sur le commerce de la Mer Noire, et des pays qui la bordent ; auxquelles on a joint deux mémoires sur le commerce de Smyrne et de l'isle de Candie, Amsterdam, Leide, Rotterdam, Utrecht, 1787.

Pertusier Ch., *La Valachie, la Moldavie, et de l'influence politique des grecs du fanal*, Paris, 1822.

Peyssonnel Ch., *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. 1, Paris, 1787.

Peyssonnel Ch., *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. 2, Paris, 1787.

Saint-Joseph A. de, *Essai historique sur le commerce et la navigation de la Mer-Noire*, Paris, 1805.

Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinopol, Paris, 1828.

Wilkinson W., *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, editia a 2-a, Paris, 1824.

Zallony Marc-Philippe, *Essai Sur Les Fanariotes*, Marseille, 1824.

IZVOARE DOCUMENTARE PENTRU CERCETAREA PROBLEMEI RESURSELOR ALIMENTARE ȘI A PREȚURILOR ÎN MOLDOVA SECOLULUI AL XVIII-LEA

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

Așa cum remarca cunoscutul istoric român Ștefan Lemny în lucrarea sa *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc* „dincolo de toate circumstanțele ce marcau existența, un fapt rămâne sigur, oricât de prozaic ar suna: oamenii trebuiau să se hrănească și grija pentru această necesitate ocupa un loc însemnat în desfășurarea unei zile”. Astfel, asigurarea resurselor alimentare ale populației laice, dar și a membrilor comunităților monahale, ale elitelor sociale și ale oamenilor de rând din Moldova secolului al XVIII-lea și prețul plătit pentru procurarea acestora constituia un aspect esențial al vieții cotidiene, iar izvoarele documentare oferă un tablou relevant referitor la acest aspect.

Produsele alimentare locale sau cele aduse din țări străine erau procurate din piețele orașelor și din prăvălii. Unele produse erau cumpărate din locuri special amenajate, cum ar fi scaunele de carne, care erau folosite atât ca loc de tăiere, dar și de vânzare. De asemenea, peștele putea fi procurat în locuri speciale, cum ar fi „Ulita Măjilor” în orașul Iași. Prețul unor alimente ca laptele, brânzeturile, untul, ouăle, păsările de curte apare sporadic în documente, deoarece acestea erau produse, care, în general, se găseau în fiecare gospodărie.

Ca rezultat al prospectării noastre, am delimitat câteva categorii de izvoare documentare indispensabile demersului nostru, precum actele emise de cancelaria domnească, zapisele și izvoadele, condicile de venituri și cheltuieli sau registrele gospodărești întocmite la curțile unor boieri, sămile de venituri și cheltuieli ale unor mănăstiri moldovenești, sămile Vistieriei, relatările călătorilor străini ș.a. Acestea cuprind date prețioase referitoare la prețurile plătite pentru produsele de origine animală, cum ar fi carnea, produsele lactate, peștele, mierea și produsele de origine vegetală, precum cerealele, fructele și legumele etc.

În actele emise de cancelaria domnească și în alte tipuri de documente interne (zapise, izvoade) găsim informații utile asupra problemei aprovizionării Curții domnești și asupra reglementării diverselor situații, inclusiv, legate de prețul stabilit pentru vânzarea anumitor alimente. Astfel, către anul 1700, un anume Chircă, împreună cu soția sa și „coconii noștri” vând părțile lor de moșie din Tufești și „Cotârlești” „*popei Ursului*

din Scânteie”, pentru un poloboc de miere, polobocul fiind apreciat la 25 de lei, vânzare confirmată și mai târziu, printr-o carte domnească din 1712. Spre mijlocul secolului al XVIII-lea se consemna că pentru 300 de drobi de sare la beciul domnesc, cămărașii de Ocna trebuie să dea 30 lei pe oca de sare.

Pentru exemplificarea unei situații legate de prețul stabilit pentru vânzarea unor produse alimentare, menționăm o situație consemnată într-o carte domnească din 1742, din care aflăm că negustorii creștini din Iași trebuiau să se apere de beșleaga din Iași care îi impune la plata unui leu de butea de miere: *„dat-am cartea domnii mele negușitorilor creștini ce-au făcut negușitorie de miere aici în Ieși, care jăluiră că-i supără beșleaga de Ieși să-i de câte 1 leu de bute de miere, precum au obicei de dau turcii”*.

O altă categorie specială de izvoare istorice o reprezintă sămile de vistierie, publicate recent de distinsul profesor ieșean Ioan Caproșu. Datele selectate din această categorie de surse documentare reflectă diverse aspecte cu caracter economic și fiscal al țării și cuprind informații răzlețe, dar relevante, în ceea ce privește prețul alimentelor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, în luna noiembrie 1762 s-au dat 82 de lei și 60 de bani pe 750 de vedre de vin a banului Ilie Costachi, iar în 1784 se consemna că au fost cheltuiți 43 lei pentru 3 cântare (1 cântar = peste 50 de kg) de miere trimise la Bălți, la Sall Osman-Pash de la Bălți. În anul 1786, un subaltern al pașei de Bender călătorește de la cetatea de pe Nistru la Focșani, trecând prin Gangura, Molești, Hâncești, Lăpușna, Șișcani, Râșești (ținutul Fălciu), Ivănești, Tupilați, Bârlad și Tecuci; pentru oprirea din Lăpușna se cumpără pentru înaltul oficial și suita sa 300 de pâini, 60 de oacă de carne, cinci găini, 50 de ouă, 50 de oacă de orez, 15 oacă de unt și trei oacă de miere, apoi diverse cantități de zahăr, cafea, ceapă, nohot, săpun, piper, lapte, iaurt, lumânări de ceară și de seu, catran, orz, fân și grăsime, pentru care se plătea din Vistierie suma de 71 de lei și 93 de bani.

O categorie aparte de izvoare documentare ale veacului al XVIII-lea este formată de catastifele întocmite la curțile unor mari boieri ai vremii, în care erau ținute evidențe riguroase ale diverselor aspecte impuse de grija unei bune administrări a acestor gospodării. Astfel, la 1927, N. Iorga publica primul catastif de acest gen, care contura tabloul unei gospodării boierești din Moldova ultimului pătrar al secolului al XVIII-lea. Datorită acestor însemnări scrupuloase, condicile cuprind prețurile unor produse alimentare, care pot astfel fi urmărite pe o perioadă mai îndelungată de timp, de ordinul deceniilor. Spațiul acestei lucrări nu ne îngăduie oferirea unor exemple prea numeroase, astfel încât ne vom opri la câteva liste de cheltuieli întocmite atât în mediul laic, cât și cel ecleziastic.

Din această categorie de izvoare, menționăm catastifele întocmite de membrii familiei Conachi, una dintre cele mai importante neamuri ale secolului al XVIII-lea. Mai exact, este vorba despre datele selectate din patru dintre cele paisprezece condici cunoscute, care acoperă cronologic perioada anilor 1737-1807 și se referă mai ales la administrarea moșiilor și curților de la Umbrărești și Lărgășani. Acestea se găsesc astăzi în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, o parte fiind donate în anul 1918 de Dimitrie Al. Sturdza, luate de la biserica Bărboi din Iași, în vreme ce o altă parte ajunseseră tot aici, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, aduse de către N. Iorga. Pe moșiile Conăcheștilor se creșteau bovine, ovine, caprine, care furnizau cantitățile de carne și produse lactate necesare consumului intern, totuși o parte din carnea pentru consum era cumpărată, atât pentru consumul trăitorilor pe aceste locuri cât și, ocazional, pentru hrana meșterilor angajați pentru diverse treburi la curțile și pe moșiile Conăcheștilor. Astfel, potrivit însemnărilor din condicile întocmite la curțile boierilor Conachi aflăm că în anul 1775 oca de carne de vacă se vindea cu 2 parale. În același an, se cumpăra oca de sare cu o para, iar „perjele” cu 2 parale ocaua. În ianuarie 1776, se cumpără pentru curtea de la Lărgășeni carne de vacă în două rânduri, o dată 6 ocă cu 12 parale, altă dată 3 ocă cu 6 parale, iar potrivit unei alte liste de cheltuieli întocmită de vătaful Ștefan Chiriță de la Bujoreni, pentru curtea de aici se cumpără, în 1784, 11 curci și 9 găini cu 5 lei 90 de bani. Prețurile de vânzare a cerealelor, în vara și toamna anului 1778, erau următoarele: 12 parale dimirlia de grâu, 25 de parale cea de secară, la fel ca cea de porumb, în timp ce dimirlia de mălai (mei) se vindea cu tot cu 25 de parale. În același an, vătaful Lupul Manole cumpără pentru meșterii care iezeau morile de la Umbrărești un vițel cu 3 lei și 90 de bani, 2 pui de găină cu 12 bani, pe lângă brânză, unt și vin.

O parte din brânza consumată la curte sau în afara acesteia era cumpărată. Avem în acest sens destule mărturii în condicile Conachi. Astfel, în luna decembrie 1776 se cumpărau 10 ocă de brânză cu 30 de bani și alte 5 ocă cu 15 bani în luna ianuarie a anului următor, iar în luna noiembrie 1784, se cumpăra o găleată de brânză cu 1 leu și 39 de bani. O parte din cantitatea de unt și brânză cumpărată era destinată oamenilor tocmiți la muncile câmpului și meșterilor însărcinați cu diverse reparații la acareturile de pe moși și la iezitul morilor. În condicile Conăcheștilor găsim însemnări referitoare la consumul de pește, precum cea făcută pentru anul 1776, când se cumpără 3 ocă „pește pentru mâncare” cu 6 parale. De asemenea, din toamna anului 1777 până primăvara anului 1778 se mai cumpără „un cântar de crap sărat de la Galați” și alte 43 de ocă de pește proaspăt. Pentru „cuconii” lui Gavril Conachi, izvoadele de cheltuieli din anul 1784 consemnează cheltuirea a 87 de parale pe „untdelemn i pești”.

Date exacte privitoare la prețurile unor alimente la mijlocul secolului al XVIII-lea găsim în sama din 1751-1752, întocmită la curtea vistiernicului Toader Palade. Astfel, constatăm că pentru „30 ved(re) de miere ot Urlați” s-au plătit 83 lei și 30 bani, pentru 8 miertă de pâini de la Cimișani – 10 lei, pentru 1 cântar de pește pentru oamenii de la Brătuleni s-au dat 4 lei, pe 6 pui de găină la Brătuleni – 36 bani. De asemenea, cu 2 lei se putea cumpăra 10 oacă de unt, cu 1 leu și 60 bani – 2 „camine crap sărat la ruși ot Mârzăști” și cu 18 lei – 3 cântare pești la ruși la Brătuleni. Totodată, pentru 4 vedre de brânză „la culesul viilor de la Nicorești” se dădeau 3 lei, pentru 28 de caploni – 7 lei, iar altădată se cumpărau 22 caploni cu 4 lei 114 bani; 3 porci erau cumpărați cu 12 lei; 3 curcani cu 1 leu; 14 oacă carne de vițel cu 1 leu 30 bani; pentru 3 oacă 50 „dramuri zăhar” se achita 3 lei 110 bani; iar o oacă de „icri tescuite” se cumpărau cu 105 bani; 4 oacă de unt cu 1 leu 30 bani și 1.100 „câpățâni curechiu” cu 2 lei ș.a.

De un real folos în deslușirea problemei resurselor alimentare și prețurilor în Moldova secolului al XVIII-lea sunt și catastifele care inventariază veniturile și cheltuielile unor mănăstiri moldovenești. Astfel, potrivit catastifului din 1742, mănăstirea Putna vânduse 3 vaci cu 22 de lei, 9 cârlani cu 9 lei, 15 vedre de miere cu 30 de lei și au cumpărat 4 camene de pește sărat și o „camă moron” cu 5 lei, o „litră de chiper în casă” cu 7 potronici, pentru 1 oacă de stafide, 1 oacă de orez și 1 oacă de tămâie au dat 10 potronici ș.a. În același an, mănăstirea Sucevița pe lângă alte cheltuieli cotidiene, au dat 2 lei pe o oacă de „chiper” și 16 lei pentru 12 „camine pește sărat pentru mâncare lor”, iar din lista cheltuielilor Mănăstirii Neamț aflăm că au cumpărat 1 drob de sare cu 1 leu, 1 oacă de icre negre cu 6 potronici, o „litră de chiper” cu 6 potronici ș.a.

În ceea ce privește relatările călătorilor străini, menționăm în special informațiile găsite în cunoscuta colecție academică de izvoare narative „Calatori străini despre țările române”, editată de un colectiv de cercetători din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga” al Academiei Române. Spre exemplu, în jurul anului 1710, Erasmus Heinrich Schneider, locotenent în armata suedeză, remarca ieftinătatea produselor în Moldova, arătând că „putea fiecare să capete cu bani orice voia: pâine bună, vin, rachiou, miedul cel mai minunat putea fi găsit pe un preț de nimic împreună și cu carnea cea mai bună. Puteai să cumperi un bou pe trei taleri imperiali, un juncan pe un taler sau unul și jumătate”.

Din cele parcurse mai sus, putem constata cu ușurință că izvoarele documentare ne oferă un material prețios în măsură să contribuie la deslușirea unui aspect important al vieții cotidiene, și anume asigurarea resurselor alimentare și a prețurilor în Moldova secolului al XVIII-lea.

Cercetarea întreprinsă se caracterizează printr-un anumit grad de noutate, întrucât problema produselor alimentare și a prețurilor din această perioadă n-a cunoscut o abordare aplicată la aspectele vieții cotidiene, fiind tratată în contextul temeii mai generale referitoare la relațiile agrare, economia rurală și raporturile sociale dintre stăpânitorii de moșii și țărani.

Bibliografie:

Bacumencu-Pîrnău L., Amăriuței M.-Cr., Bejenaru L., Stanc S., *Aspects of Animal Husbandry and Meat Consumption in Southern Moldova (the Second Half of 18th Century) Case Study: Domain of Boyars Conachi*, in: Bulletin of University of agricultural Sciences and Veterinary Medicine Cluj-Napoca. Animal Science and Biotechnologies, vol. 69 (1-2), 2012, p. 175-184.

Bogdan I., *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, in: Buletinul Comisiei Istorice a României, vol. I, 1915, p. 276).

Caproșu I. (ed.), *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784) și vol II (1786-1798), Iași, 2010.

Caproșu I. (ed.), *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V (1741-1755), Iași, 2001.

Iorga N., *O gospodărie moldovenească la 1777, după socotelile cronicarului Ioniță Canta*, in: Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, VIII, 1928, p. 105-116.

Iorga N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol VI. *Cărți domnești, zapise și răvașe*, București, 1904.

Lemny Șt., *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, București, 1990.

Mîrza M., *Socotelile vistiernicului Toader Palade cu diecii de vistierie, după un catastif de la mijlocul secolului al XVIII-lea*. In: Ioan Neculce, s.n., XVI-XVIII, 2010-2012, p. 115-133.

Păltănea P., *Neamul logofătului Costache Conachi*, București, 2001.

Sion Ion T., *Umbrărești. Vatră milenară de istorie*, Focșani, 1999.

Stoicescu N., *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, 1971.

„BANUL” ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE ȘI BASARABIA SINONIM CU PLATA TAXELOR ȘI DĂRILOR

Valentin TOMULEȚ

Din cele mai vechi timpuri banii au servit ca mijlocitori în relațiile dintre oameni, la fel cum limba servește ca mijloc de comunicare între oameni.

Procesul de apariție a banilor este legat de etapele de dezvoltare a economiei de schimb și cuprinde în fond patru faze: **a)** faza în care în calitate de echivalent în procesul de schimb serveau mărfurile mai mult solicitate (*sarea, blănurile, vitele ș.a.*); **b)** faza în care în calitate de echivalent serveau metalele prețioase (*obiectele de cupru, aramă, argint, aur sau lingourile*); **c)** faza în care în calitate de echivalent serveau monedele bătute; **d)** faza în care banii în esența lor au îndeplinit funcția de echivalent general.

Ulterior, în urma demonetizării aurului, banii au încetat de a mai fi marfă. Ceea ce numim astăzi bani sunt titluri de valoare emise de stat, investite cu putere de cumpărare și de plată.

Banii îndeplinesc următoarele funcții:

- 1)** măsură a valorii mărfurilor și serviciilor;
- 2)** funcția de mijloc de circulație;
- 3)** funcția de mijloc de plată;
- 4)** funcția de mijloc de acumulare;
- 5)** funcția de bani universali, care sunt utilizați în relațiile economice dintre țări.

În actuala economie de piață banii servesc ca etalon general de măsură a valorilor de mărfuri și servicii.

În comunicarea de față vom vorbi nu despre una din aceste funcții ale *banilor*, dar despre o funcție indirectă, convențională a *banilor*, sub care v-om înțelege orice fel de monedă utilizată în Principatele Române și Basarabia, sinonimă cu plata taxelor și dărilor și care în asemenea caz au luat denumirea taxei sau dării.

La început **banii** au desemnat monedele bătute din argint de banii Croației (1272) și Sloveniei (*denarii banales* sau simplu *banales*) care au circulat în Transilvania și, foarte posibil, în Țara Românească. Mai târziu, cu denumirea de *ban* se subînțelegea orice fel de monedă. În Țara Românească Vladislav I (1364-1377) a bătut cea mai veche monedă românească denumită *banul muntean* (1365). Voievozii următori, timp de aproape un veac, au continuat să bată banul de argint sau bronz, care a circulat pe piața internă și externă până în secolul al XVIII-lea. În Țările Române denumirea de ban

sera sinonimă cu *birul*, dat la sfârșitul secolului al XVII-lea unor dări plătite în bani, care purtau numele obligației pentru care erau strânse: *banii fânului*, *banii menzilului* sau *banii poștei*, *banii miriei* (pentru plata obligațiilor față de fiscul imperial), *banii steagului* (la schimbarea domnului) etc. În Moldova, în secolele XVI-XVII, birul purta adeseori numele monedei în care era strâns (zloți, lei, taleri etc.). În Transilvania în secolul al XVI-lea sunt amintiți *banii creștinătății* ca obligație a iobagilor.

Pentru a înțelege mai profund semnificația banilor ca sinonim al taxei sau dării, la început, să definim succint aceste noțiuni. Sub noțiune de *taxă* subînțelegem numele general al dărilor plătite în favoarea vistieriei sau al unei instituții, în schimbul unor servicii prestate de acestea.

Darea (nodamb), reprezintă prelevările periodice, în camera domnească sau în vistierie, asupra bunurilor și produselor materiale sau, în termeni moderni, asupra izvoarelor de venituri și a veniturilor înseși. Multă vreme, dările au reprezentat un venit privat al domnului, afectat întreținerii persoanei și curții sale. Dările nu pot fi identificate cu impozitele moderne, din simplul considerent că fundamentul dărilor este altul decât al impozitelor. Istoriografia contemporană scoate în evidență faptul că determinarea caracterului formal al dărilor e posibilă prin referire la categoriile fiscale moderne. În această ordine de idei pot fi distinse: **1. Dări cu caracter real**, prelevate asupra bunurilor materiale – izvoare de venituri – și asupra veniturilor: produse agricole, viticole, pomicole, vite, produse animaliere, albine etc. Pot fi distinse **dări pe capital** (oieritul, văcăritul, stupăritul, goștina etc.) și **dări pe venit** (vinăriciul, găletărit, măjerit, camână, bezmăn etc.). În categoria *dărilor reale* pot fi încadrate, pentru Țările Române: găleata sau câbla (găletărit, câblărit), vinăriciul și părpălitul, vama oilor (oierit) și dijma din produsele lactate (caș, brânză), vama porcilor (numită mai târziu goștină sau gorștină), ialovița, vama peștelui, vama albinelor (albinărit), dijma din poame (coșniță), dijma din fân, dijma din lemne, ciohodărit etc. Aceste dări mai sunt numite dări vechi, apărute până în sec. al XVI-lea. Odată cu instalarea dominației otomane, fiscalitatea se înăsprește. Apar dări noi: mierea împărătească, birul untului, birul vacilor și oilor (slugeria), birul cailor împărătești, birul lemnului, rânduiala cânepei, săpunăritul, gârdurăritul, fumăritul bălților, uluc-hacul, căminăritul, văcăritul, tutunăritul, cotăritul, fumăritul (pe cârciumi și pivnițe) etc. Din categoria dărilor reale în Moldova distingem: desetina din vin, din albine, măjile de pește, bărbânțele de icre și de miere, ilișul, desetina (goștina) din porci, coloadele de grâu și orz, desetina din varză, camăna (pe cârciumi), cepăria, bezmănul de ceară etc. **2. Dări cu caracter personal** – legate direct de persoana contribuabilului, impunerea făcându-se după criteriul averii materiale: birul sub toate denumirile: dajdie, haraci,

bir cnezesc, bir de Curte (în Țara Românească), bir nemțesc (în Moldova). Distincția dintre bir – dare personală – și dare reală este determinată în tehnica mai ușoară a așezării și încasării lui.

Din punctul de vedere al incidenței, dările pot fi clasificate în **directe** și **indirecte**. **Dările directe**, ca și impozitele moderne, se disting prin aceea că sunt încasate periodic și direct de la contribuabili pe baza unor evidențe contabile (crestături, catastife, recensăminte fiscale etc.), corespunzătoare rolurilor nominative fiscale. Plata lor se face, de regulă, de cei care le și suportă sarcina. În această categorie intră majoritatea dijmelor și birul. **Dările indirecte** sunt întâmplătoare, nu se încasează pe baza unor evidențe, se aplică asupra bunurilor de consumație și a serviciilor diverse și nu se suportă de cei care le plătesc, ci, indirect, de consumator. În această categorie pot fi înscrise toate dările pe circulația produselor, pe actele de comerț, precum și taxele pentru diferite servicii: vămi din interiorul țării, pârcălăbia (mortasipia), păhărnicia, cepăria, uluc-hacul, cornăritul, tutunăritul, cotăritul, cântăritul domnesc, fierăria și sărăria, sărăritul munților, cerăritul etc. La început, plata dării se efectua în natură, cu excepția birului, care a fost prima dare plătită în bani. Quantumul dării în natură – numele generic „vămi” – era de 1/10, așa cum indică și nomenclatura tehnică: *dijmă* (lat. *decima*, a zecea parte), *desetina* și *zeciuiala*.

Izvoarele de epocă, în special cele rusești, din sec. al XIX-lea, clasifică dările existente în Imperiul Rus în **dări regulate** (*постоянные* sau *окладные подати*¹), la care era impusă toată populația contribuabilă, în care erau incluse *birul* și *dajdia*, și **dări neregulate** (*непостоянные* sau *неокладные подати*), încasate de la venituri suplimentare, în care erau incluse *goștina*, *desetina*, *vădrăritul*, *pogonăritul* etc.

Dări regulate erau dările al căror quantum se stabilea din timp, adică mărimea plății care trebuia vărsată de un grup de contribuabili în vistierie,

¹ De la cuvântul *оклад* (quantumul dării) sau cantitatea de dări, pe care fiecare unitate impozabilă era obligată să o plătească vistieriei, stabilită de legislația în vigoare în mod diferit: în cazul impozitului pe persoană (*подушная подать*) („pe suflet”), la bază era pusă averea, iar în cazul dijmei (în natură sau în bani), criteriul de bază era apartenența la starea socială în care era împărțită populația guberniei, reieșind din fertilitatea solului și natura activităților industriale. În quantumul dării erau incluse doar persoanele de sex masculin. Numărul de persoane incluse în quantumul dării se stabilea în mod diferit pentru fiecare județ, oraș și sat. Drept criteriu pentru o asemenea compartimentare servea: 1. recensământul fiscal, 2. adăugarea sau includerea în quantumul dării după petrecerea recensământului fiscal și 3. excluderea din quantumul dării. Numărul de persoane incluse în quantumul dării nu se schimba de la un recensământ fiscal la altul și nu depindea de numărul persoanelor decedate, care au fugit, care erau date în recruți sau care au fost judecate.

spre exemplu, de contribuabilii din cadrul unui ținut, care ulterior era împărțită pe fiecare gospodărie și contribuabil în parte. Dărilor regulate erau cunoscute de întreaga populație, erau determinate de rezultatele recensămintelor fiscale (*ревизские сказки*), petrecute special în acest scop, și incluse în registre speciale. *Dări neregulate* erau dărilor al căror cuantum nu putea fi stabilit din timp. Ele erau încasate în bani sau în natură și erau, în fond, acele dări care erau supuse cu greu evidenței și din care considerent guvernul le dădea în concesiune.

Modalitatea de încasare a dărilor neregulate, cum constatau autoritățile regionale la mijlocul anilor '20 ai sec. al XIX-lea, este foarte complexă, dificilă pentru popor și pentru administrație și, principalul, nu poate fi protejată niciodată de abuzurile din partea acelor care le încasează. Guvernului îi vine destul de greu să estimeze în fiecare an numărul de oi, capre, stupi de albine, porci, cantitatea de vin și suprafața de pogoane cultivate cu tutun, din care cauză toate aceste dări, fiecare în mod separat și în timp diferit, le dă în concesiune. În cazul în care prețul oferit de către concesionari este mic, guvernul încasează aceste dări prin intermediul funcționarilor săi, dar și de această dată este foarte greu a preîntâmpina abuzurile grave. Folosind în acest scop mulți funcționari, guvernul este nevoit să-i distragă pe aceștia de la ocupațiile lor cotidiene, iar poporul puțin probabil că a simțit o ușurare, din simplul considerent că funcționarii, pentru a-și îndeplini obligațiunile, erau nevoiți să se deplaseze în teritoriu cu căruțele locuitorilor.

Dărilor neregulate – desetina și pogonăritul – erau date în concesiune în ansamblu, cu acea deosebire că suma încasată de la aceste două dări era diferită.

Dărilor de bază, care completau bugetul statului, erau cele regulate. Ele constituiau, în primii zece ani după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, cca 70% din toate încasările la buget.

În Țările Române și Basarabia a fost cunoscute următoarea formă convențională a *banilor*, sinonimă cu plata taxelor și dărilor:

BANII ALBINELOR – dare destul de veche, numită *albinărit*, stabilită asupra produselor albinelor (miere și ceară), deosebită de darea asupra stupilor, care apare ca un impozit pe avere (capital). Termenul de albinărit apare în documentele vechi muntene și transilvănene (*datul albinelor*, „*banii albinelor*”).

BANII GRAJDULUI – dare încasată de la țigani, în Moldova în secolul al XVIII-lea pentru întreținerea grajdului domnesc.

BANII GROSULUI – dare stabilită de *agă* – mare dregător din Țările Române cu începere din secolul al XVI-lea. Către sfârșitul secolului comanda detașamentele de dorobanți. Sub Mihai Viteazul – purta titlul de *mare agă*

și participa la ședințele sfatului domnesc. În secolul al XVII-lea – comanda ostașii pedestri: dorobanți, seimeni, lefegii, scutelnici; era, după marele spătar, al doilea comandant al armatei. În secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea sarcina marelui agă era de a asigura ordinea în capitală. Venitul lui provenea, la început, din daruri de la ostași și de la judecăți. Ulterior, „ploconul agiesc” a fost reglementat, fiind perceput și de la starostii de bresle, de la cârciumi, de la cei eliberați din închisoare („banii grosului”). În Moldova mai sânt amintite *bani de loc agesc* și *pecetea agească*, taxe percepute de la cârciumi din Iași.

BANII HACULUI SURUGIILOR – obligația locuitorilor de a da bani pentru plata surugiilor aflați în slujba menzifului (instituția poștei domnești).

BANII MASALELOR – dare plătită de țigani domnești, în Moldova în secolele XVIII-XIX, pentru masalele cu care se lumina curtea domnească.

BANII MIRIEI – dare încasată în Țara Românească în vremea lui Constantin Brâncoveanu pentru plata unor obligații față de fiscul imperial otoman (la 1696 era de 42.300 taleri).

BANI PENRU MASĂ (*денги для содержания чиновников русского консула*) – bani plătiți lunar de Divanele Principatelor Române pentru hrană funcționarilor Cancelariei senatorului rus, guvernatorului civil și președinților Divanurilor Moldovei și Țării Românești (S.S. Kușnikov și V.I. Krasno-Milășevici), în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812.

BANI PENTRU RAȚIE (*денги для содержания чиновников русской армии*) – bani încasați de la populația Principatelor Române în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 pentru întreținerea armatei ruse de ocupație, care, după sfârșitul războiului, au fost anulați.

BANI DE BEILIC (*бейличные деньги*) – taxă încasată în unele orașe din Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus, de la locuitorii comunităților orășenești în timpul eliberării certificatelor pentru obținerea pașapoartelor.

Această taxă era încasată ilegal de către comunitățile orășenești din orașul Bender, fără știrea Dumei orășenești, sub pretextul întreținerii starostilor, conțopiștilor, bătrânilor, reprezentanților comisiilor de încartuire, funcționarilor (*десятицких*) din cadrul Dumei și pentru acoperirea altor necesități. Comunitățile orășenești nu raportau Dumei despre încasarea acestor bani, iar în ce privește evidența veniturilor și cheltuielilor, aici era un adevărat haos. Aceste nereguli prejudiciau serios încasarea prestațiilor de stat, din considerentul că atât persoanele care eliberau certificatele, cât și deținătorii acestora nu purtau niciun respect față de Duma orășenească, dar nici față de Consiliul bisericesc. În scurt timp această taxă a fost anulată.

Cu denumirea *beilic* figurează taxă stabilită la comercializarea oilor răspândită pe teritoriul Basarabiei până în anii '20 ai sec. al XIX-lea.

BANI PENTRU CURTE (*дворовые деньги*) – taxă la care era impusă fiecare Curte pentru întreținerea Dicasteriei Exarhale din Chișinău. Taxa a fost introdusă în 1813, după instituirea în octombrie 1812 a Dicasteriei Exarhale din Chișinău. Bani de Curte erau colectați de către parohiile din Basarabia.

BANI PENTRU LOC (*деньги за место*) – taxă încasată de la populația din Basarabia pentru locul ocupat de car sau căruță, la piață, în zilele de iarmaroc. Izvorul nu indică mărimea taxei.

Cele expuse permit să concluzionăm despre una din funcții ale *banilor*, sub care înțelegem orice fel de monedă utilizată în Principatele Române și Basarabia, sinonimă cu plata taxelor și dărilor și care a luat denumirea acestora.

Bibliografie:

Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 3, inv. 1, d. 341, f. 1-1 verso.

ANRM, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 169 verso-170 verso.

ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1192, f. 86-86 verso.

ANRM, F. 205, inv. 1, 1818, d. 2267, f. 1-6 verso.

Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 1400, inv. 1, d. 1692, f. 9 verso.

AISR, F. 1281, inv. 2, d. 74, f. 9.

Agachi A., *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, Chișinău, 2008, p. 50.

Documente turcești privind istoria României. Vol. III. 1791-1812. Întocmite de Mustafa A. Mehmet, București, 1996, p. 373.

Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, București, 1988, p. 139-140.

Kalačev N.V., *Zemetki (statističeskie i archeologičeskie) ob Insare i ego uezde*, in: *Archiv istoriko-juridičeskich svedenij odnosjaščichsja do Rossii, izdavaemyj Nikolaem Kalatovym. Knigi vtoroj, polovina pervaja, M., 1855, c. 86.*

Rukovodstvo k poznaniju dejstvujučich russkich gosudarstvennych, graždanskich, ugolovnyh i policejskich zakonov sostavlennoe staršim učitelem zakonovedenija v S.Peterburgskoj Larinskoj gimnazii, kandidatom prav F. Proskurjakovym. I. Gosudarstvennye zakony, SPb., 1854, c. 303.

Tomuleț V., *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași, 2014, p. 92.

FALSIFICATORI DE MONEDE ÎN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Tudor CIOBANU

Falsificarea monedelor este o veche ocupație practică de reprezentanți ai diferitor categorii sociale. Instituțiile statului au catalogat acest tip de infracțiune deosebit de gravă și, respectiv, au aplicat cele mai dure pedepse, inclusiv pedeapsa capitală.

Aceste infracțiuni erau mai des întâlnite în perioada instabilității politice. O asemenea situație a fost în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. Anexarea din anul 1812 a spațiului dintre Prut și Nistru de către Imperiul Rus a impus un nou cadru juridic, diferit de cel existent în Țara Moldovei.

Un caz de falsificare a monedelor a fost anchetat în anul 1813 în localitatea Lozova, județul Lăpușna.

Ileana, a cărui bărbat fusese arestat, la 3 mai 1815, printr-o scrisoare îl roagă pe mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni să permită desfacerea cununiei cu soțul ei, deoarece acesta a fost arestat pentru falsificare de bani și nu se știa nimic despre soarta lui. Iată ce scria solicitanta.

„Înalt Preasfințite și mult milostive stăpâne,

Fiindcă bărbatul meu Gheorghii din satul Lozova, ținutul Lăpușnii, de 2 ani de zile s-au aflat în fapte de furțișag și cu facere de bani și înștiințându-să la poliție l-au luat. Și după cercetare l-au dus la unde nu să știe și am rămas eu văduvă cu trii copile ...”

Pentru a lua o decizie referitoare la desfacerea cununiei Dicasteria s-a adresat, la 6 mai 1813 Departamentului Întâi din cadrul Guvernului Regiunii Basarabia pentru a afla detalii asupra acestui caz. Din răspunsul acestei instituții, expediat Dicasteriei la 15 mai, reieșea că Gheorghe era un infractor care timp de 20 de ani s-a ocupat cu fapte de furțișag, iar ultima oară a fost prins de poliție, fiind învinuit de falsificare de bani. După arest Departamentul nu cunoaște unde a fost dus, deoarece vinovatul a fost trecut în lista arestanților doar după prenume – Gheorghe. Pentru a afla soarta lui, Departamentul a cerut de la soție informații suplimentare.

Peste șapte ani, la 27 iulie 1820, „văduva Ileana din satul Lozova” cu „plecată jalobă” îl roagă pe mitropolitul Gavriil să-i permită a doua cununie, căci primul ei soț „fiind dat supt giudecată criminalicească pentru greșala sa ci au urmat cu facere falșavăe monedă de galbeni.” Dicasteria a solicitat guvernului Basarabiei informații referitoare la termenul de detenție a

respectivului. La 15 septembrie 1820 a primit un răspuns desfășurat inclusiv un raport al poliției referitor la fapta comisă.

Potrivit raportului, în anul 1807 Gheorghe Aconstantinensei, soțul Elenei, a făcut cunoștință cu țiganul Ion și fiul lui Vasilache și un oarecare Fulga sosiți în localitatea Lozova cu șatra.

Din mărturia lui Gheorghe, se constată că țiganul, la beție, i-a spus că știe să bată monede false și le schimbă pe cele veridice cu rata de 2 la 1. Pentru a profita de îndeletnicirea țiganului Gheorghii i-a dat acestuia 50 lei și o farfurie de plumb. După ce au topit plumbul, l-au turnat într-o formă de metal, de mărimea unei ploști din care meșterii au scos pe loc 8 iuzluci (monedă turcească de argint ce valora 100 parale). Pentru treizeci de lei țiganul i-a vândut lui Gheorghe o formă de lemn pentru turnatul monedelor. Când a plătit banii, Gheorghe a observat la țigan un cufăr plin cu monede: ducați, iuzluci, lei, dar și o formă de metal pentru turnarea ducăților. A doua zi țiganii au ridicat tabăra și au pornit spre Nisporeni.

Gheorghe a păstrat ascuns acea formă, iar din cei 8 iuzluci s-a răsplătit cu diverse persoane și nimeni nu a observat falsul. Pentru a nu trezi suspiciuni, timp de doi ani, a intrat de multe ori în cârciuma din localitate, unde gândea că vor veni cu monede false pentru a plăti consumația. Prin 1809 Gheorghe a început să toarne primele falsuri, dar întrucât nu erau reușite, le topea și repeta procedura. Primele monede pe care el le-a considerat bine realizate nu au fost acceptate nicăieri spre plată.

Peste un an, Nichifor, un consătean de al lui Gheorghe, i-a făcut cunoștință acestuia cu locuitorul satului Vorniceni, Cozma, care era giuvaergiu. Gheorghe i-a arătat giuvaergiuului un galben fals, solicitându-i să-i execute din el o bijuterie. Maestrul a declarat că moneda nu este adevărată, atunci Gheorghe i-a povestit despre forma ce o avea ascunsă. Au convenit să toarne ducați falși, doar că giuvaergiuil argintar urma să însușească și poleitul cu aur. După ce meșterul a plecat, Gheorghe și Nichifor au turnat din plumb mai mulți ducați, iar ulterior au încercat să confecționeze iuzluci din lut. Conform mărturiei lor, nu au reușit să-i utilizeze pentru că au fost prinși de poliție.

Un alt martor, Eremia Gușan, țigan din localitatea Vorniceni, a dat alte mărturii. El susținea că Gheorghe i-ar fi arătat un iuzluc fals și i-ar fi propus să confecționeze o formă pentru tipărirea monedelor false. După mai multe întâlniri, la care a participat și Nichifor Simion, Eremia a căzut de acord. Pentru confecționarea matricei a luat o vergea de metal de mărimea unui cot rusesc (circa 54 cm). Tot din metal a fost realizată o placă dreptunghiulară cu mărimea de jumătate de cot rusesc. Cozma a împărțit vergeaua de metal în 24 de bucăți, pe care a gravat ceva asemănător cu aversul ducatului olandez. Reversul monedei a fost gravat pe placa respectivă, pe care, probabil, încăpeau

24 de ducați. Din mărturia lui Cozma, Gheorghe a încrustat cuvintele. Pentru gravură s-a utilizat un set de instrumente adus de către Nichifor Simion de la Chișinău.

Trei din monedele obținute au fost aurite și au fost date lui Nichifor ca să i le arate lui Gheorghe. La îndemnul acestuia, la 8 noiembrie 1813, Cozma a mers la Chișinău pentru a schimba banul fals pe marfă sau pe alți bani. În cazul în care ar fi reușit complicitii urmau să toarne mai multe monede. O cârciumăreasă le-a dat peste cap planurile, observând că moneda era falsă și, în cele din urmă, a anunțat poliția.

Ancheta a arătat că vornicul satului Lozova și alți 19 săteni au susținut că nu au cunoștință despre falsificarea monedelor în satul lor și că nu au văzut monede false. Tot atunci, țiganul Eremia Gușan din Vorniceni a mărturisit că în primăvara anului 1813 Nichifor a venit la el cu o formă de lemn să-i execute una asemănătoare de metal, identică cu o riglă de cancelarie, dar el nu a aplicat pe acea formă de metal cifre și litere. Mai târziu, la rugămintea lui Cozma, țiganul a confecționat un clește din metal cu lungimea de o pătrime din arșin (0,711 m un arșin).

Fapta de falsificare a fost descoperită de către autorități în anul 1813, când Basarabia era deja anexată de către Imperiul Rus, fiind clasificată una penală deosebit de gravă. Față de făptași a fost aplicată legislația imperială. În punctul 1, capitolul 5 din *Sobornoe Ulozenie* din anul 1649, era prevăzut că cei vinovați de falsificarea monedelor urmau să fie pedeșiți cu moartea prin turnarea metalului topit în gât. Pedepse dure prevedea *Voennoe Ulozenie* și Regulamentele militare.

În *Nacazul* Ecaterinei II din anul 1767, pentru falsificarea banilor nu se mai aplica pedeapsa capitală. Persoană găsită vinovată era bătută crunt cu biciul, i se tăiau nările, iar pe frunte și obraji cu ajutorul formelor din metal încinse îi erau aplicate sub formă de ștampilă literele kirilice „B”, „O” și „P” care citite împreună semnificau cuvântul rusesc „hoț”. Primii pedeșiți conform noilor prevederi au fost căpitanul Freidenburg și contele Gumperht. Nici în perioada lui Alexandru I pentru falsificarea banilor nu era prevăzută pedeapsa capitală. Asemenea prevederi au fost aplicate și pentru falsificatorii din Basarabia în primii ani de după anexare.

La încheierea investigației instanța a considerat că sunt culpabili Cozma Ion din satul Vorniceni și Gheorghii Aconstantinesei din satul Lozova. Întrucât făptașii și-au recunoscut vina prezentând monedele false și instrumentele folosite în procesul confecționării, lor nu li s-a aplicat pedeapsa capitală, fiind condamnați la 45 lovituri de bici, tăierea nărilor, aplicarea ștampilei și exilarea pe viață în Siberia pentru folosirea lor la munci silnice. Din raportul căpitanului de mazili aflăm că Nichifor, cel de al treilea complice, a fost prins și pus sub

strajă în casa sa până la venirea poliției pentru a-l transporta la Chișinău. De frica pedepsei, Nichifor s-a împușcat cu arma pe care o ținea în secret.

Falsificarea monedelor în spațiul dintre Prut și Nistru după anul 1812 era judecată conform legislației ruse. Sub incidența codurilor rusești cădeau toate infracțiunile penale. Dosarele respective erau trimise la Sankt Petersburg. Din această cauză în depozitele Arhivei Naționale din Chișinău dosare cu referință la asemenea cazuri sunt puține. Însă, implicarea persoanelor din categoriile cu venituri modeste, ne face să credem că fenomenul falsificării monedelor era prezent în acest spațiu.

Bibliografie:

ANRM, F. 205, inv. 1, d. 11007.

ANRM, F. 205, inv. 1, d. 3164.

Tomescu C., *Diferite știri din Arhiva Consiliului Eparhial – Chișinău*, în: Arhivele Basarabiei, nr. 2, 1936, p. 21-62.

Tomuleț V., *Politica monetară a Imperiului Rus în Basarabia în primele decenii după anexare (1812 – 1828)*, în: *Conspecte numismatice (IV)*, Chișinău, 2014, p. 28-34.

Tomuleț V., *Circulația monetară în Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus*, în: *Studia Universitas. Revista științifică a Universității de stat din Moldova*, 2011, nr. 10 (50), p. 142-153.

Polnoe Sobranie Zakonov Rossijskoj Imperii. Pervoe Sobranie (1649 – 1825). Tom 1. Tom 18, în: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

MEDALIA “CHEF – CONFRERIE ROYALE ET CHEVALIERE DE ST. MICHELE. GAND” (DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI)

Adela CHIROȘCA

Printre obiectele de patrimoniu intrate recent în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei se numără și medalia “Chef Confrerie Royale et Chevaliere de St. Michele. Gand”, emisă în Belgia, în anul 1913¹. În câmpul central de pe aversul medaliei sunt zugrăvite busturile reliefate ale

¹ Datele despre istoria Confreriei Cavalerii “Sf. Mihail” din Ghent, despre Expoziția din Ghent (1913), despre baterea medaliilor cu această ocazie, despre sculptorii gravori sunt rezultatul corespondenței pe care am purtat-o în a. 2013 cu secretarul Societății Numismatice din Ghent H. Taymans, și cu directorul Ghildei - Roger Antonis.

ducelui Albreht al VII-lea și ale ducesei Izabella, pe circumferință, într-un cerc perlat s-a înscris legenda “Albertvs et Elizabeta DG Archidvc Avst”. Pe revers, în centru, este reprezentată stema Confreriei – un scut cu două spade încrucișate, de asupra fiind zugrăvită o coroană regală, circular este înscris – “Chef Confrerie Royale et Chevaliere de St. Michel. Gand”.

Mică ca dimensiuni și modestă din punct de vedere al compoziției, medalia amintește de mai multe evenimente marcante din istoria Belgiei. Este vorba, în primul rând, despre comemorarea a trei sute de ani de la fondarea Confreriei Regale Cavalerii “Sf. Mihail” din Ghent (1613-1913). Acest eveniment a coincis cu una dintre cele mai mari Expoziției Internaționale desfășurată la Ghent, în primăvara-toamna anului 1913. Coinciderea acestor două evenimente remarcabile i-a determinat pe reprezentanții Confreriei să se adreseze cu un demers primarului or. Ghent, Emil Braun (1849-1927) de a unifica manifestările, cu atât mai mult că membrii Confreriei pregăteau un turneu de scrimă precum și o procesiune de amploare intitulată “Ommegansk 1613-1913”, care urma să se desfășoare pe străzile orașului, reamintind Flandra de odinioară. Cu ocazia acestor manifestații s-au emis mai multe medalii din aur, argint și bronz, la modelarea cărora și-au adus contribuția mai mulți meșteri gravori de la Monetăria Regală din Belgia – Godefroid Devreese (1861-1941) și Alphonse Michaux (1860-1928).

Expoziția organizată în Belgia în anul 1913, la care au participat țări din toată Europa, Africa, America și, care s-a extins pe o suprafață de 130 ha a fost de asemenea anvergură încât a intrat în istorie cu numele Expoziția Mondială și Internațională din Ghent. Cu mult înainte de deschiderea Expoziției s-au luat măsuri de restaurare a clădirilor istorice, de inaugurare a noi edificii și construcții. Astfel în anii 1898-1909 a fost construită o nouă clădire pentru Poșta Centrală, în anul 1909 a fost înălțat podul “Sf. Mihail”, iar în 1912 a fost ridicată gara de trenuri “Sf. Petru” (Городской, 2012).

La inaugurarea Expoziției, alături de alte oficialități, au participat, în calitate de oaspeți de onoare, regele Albert I al Belgiei (1875-1934) și Elizabeta de Bavaria (1876-1965) (Гент 1913).

Sălile expoziționale au ocupat o suprafață de peste 210.000 m². Belgia și-a prezentat realizările pe o întindere de 41.900 m², Franța – 52.375 m², Marea Britanie – 17.200 m², Germania – 15.000 m². Deosebit de spectaculoase au fost saloanele Canadei, Italiei, Olandei, Kongo ș.a.

În cadrul acestor sărbători a fost organizată și o expoziție de flori, pe o întindere de 31.000 m², care se repetă cu regularitate până acum în oraș¹.

¹ Orașul Ghent, capitala Flandrei medievale, numit și „Orașul florilor”, „Veneția belgiană” (Архимандрит Августин (Никитин), 13-14) http://www.kunstkamera.ru/files/lib/978-5-02-025234-9/978-5-02-025234-9_02.pdf

În cadrul Expoziției din Ghent a fost inaugurat și Salonul Internațional de Medalii, din membrii Consiliului Organizatoric al căruia a făcut parte și cunoscutul meșter al Monetăriei din Sankt-Petersburg Petr Vasilevici Latâșev (1882-1942), care a participat și în lucrările Congresului Internațional de numismatica, statistică și artă medalistică, care s-a desfășurat la Bruxelles în anul 1910 (Имена 2013).

Constituirea **Confreriei Regale Cavaleresti “ Sf. Mihail”** din or. Ghent (Flandra) își are începutul în anul 1604, atunci când pentru asediul Oostendului ducesa Izabella decorează Cavalerii din Flandra cu ordinal Lâna de Aur. În anul 1612 aceștea se adresează ducelui cu rugămintea de a le permite formarea Breslei Scrimerilor din Ghent. La 26 martie, anul 1613, ducele Albreht al VII-lea (1559-1621) și ducesa Izabella (1566-1633), și-au dat acordul semnând actul de fondare. În clădirea Lakenhalle din Ghent, unde s-a aflat dintotdeauna sediul Breslei, într-o încăpere specială se păstrează până astăzi documentul fondării Confreriei, încadrat de portretele lui Albreht al VII-lea și ale Izabellei.

În anul 1616 este elaborat Statutul Confreriei, care anunța că membrul acesteia poate fi doar un bărbat, de confesiune catolică, de la 21 de ani în sus. Membrii Ghildei se bucurau de mai multe privilegii, dintre care și scutirea de serviciul obligator de pază a orașului, cu excepția situațiilor extreme: asediu, rebeliune, complot. După decesul unuia dintre membrii o parte din bunurile acestuia treceau în posesia Confreriei, completând veniturile ei.

În fruntea Breslei se situa decanul general, care se preocupa de regularizarea bugetului, de asemenea se numea și un director care împreună cu încă 12 persoane, legate prin jurământul credinței, constituiau administrația acestei structuri. După cum mărturisește directorul actual al Confreriei – Roger Antonis, primul decan al Confreriei a fost Pieter Van Hoorebeke, actualul decan fiind Didier Goeminne. Jurământul credinței era dat și de Regele Ghildei, care era ales în cadrul unui concurs organizat anual la 29 septembrie. Acesta trebuia să învingă în luptele separate cu paloșul și floreta, și concomitent cu floretă și pumnalul. Competițiile anuale și Titlul de Rege s-au păstrat până în prezent, din armele de luptă rămânând sabia, spada și floreta.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea orașul Ghent este ocupat de francezi, Confreria trecând prin cea mai umiltoare perioadă. În Lakenhalle sunt dislocate detașamentele inamicilor, breasla este alungată din oraș, membrii ei fiind lipsiți de privilegii. În anul 1816, după trei ani de tratative, Breasla își va recăpăta drepturile și se va numi oficial Confreria Regală Cavalerii “Sf. Mihail”. Deviza Ghildei va rămâne pentru totdeauna aceeași: *N’è vite pas, jamais ne cherche; pro patria et honore.*

În anul 1913, când la Ghent se desfășura Expoziția internațională, Confreria sărbătorea 300 de ani de la fondare. O procesiune festiva numită “Ommegansk 1613-1913” s-a desfășurat pe străzile orașului, la care au participat și suveranii Belgiei regele Albert I (1875-1934) și regina Elizabeta (1875-1965). Membrii Confreriei deghizați în straie de epocă au defilat în văzul orașenilor amintind tradițiile din trecut.

După Războiul II Mondial statutul Ghildei admite tinerilor de până la 21 de ani inclusiv și femeilor să devină membri Confreriei. Astăzi Confreria organizează dar și participă în cadrul campionatelor europene și internaționale la scrimă.

Așadar, cu prilejul evenimentelor din primăvara-toamna anului 1913 au fost emise mai multe medalii. Prima piesă, care comemora 300 de ani ai Confreriei a fost executată de celebrul medalist Godefroid Devreese (1861-1941) și reprezenta o plachetă cu partea superioară rotunjită. Pe avers este înfățișat un cavaler cu paloșul ridicat și inscripția “Chef Confrerie Royale et Chevaliere de St Michele a Gand”, pe revers – un scimer cu floreta coborâtă. În partea de jos s-a zugrăvit stema Confreriei: două spade încrucișate purtând deasupra coroana regală, lateral s-au înscris anii – “1613-1913”. Pe ambele fețe s-a păstrat și numele meșterului “G. Devreese”.

Godefroid Devreese s-a născut în Courtrai în 1861. Își face studiile la Academia din Kortrijk, mai apoi la Academia Regală de Arte Frumoase din Bruxelles (1881-1886), având ca profesori pe sculptorii Eugène Simonis și Charles Van der Stappen. Devine un mare sculptor-medalier și participă la numeroase expoziții, elaborând peste 400 de medalii și plachete. El este și autorul a numeroase monumente, statui, fântâni și basoreliefuri. Se stinge din viață la Bruxelles în anul 1941.

Pentru a-i comemora pe fondatorii Confreriei gravorul Monetăriei Regale din Bruxelles Alphonse Michaux (1860-1928) a elaborat o medalie cu busturile ducelui Albrecht al VII-lea (1559-1621) și al ducesei Izabella (1566-1633). Această medalie a fost emisă în trei versiuni. Aversul, comun pentru toate variantele, reprezintă busturile ducelui și ale ducesei, circular fiind înscrisă legenda – “Albertvs et Elizabeta DG Archidvc Avst”. Reversul medaliei propunea pentru prima versiune Stema Confreriei – un scut cu două spade încrucișate, încununate de o coroană, circular – “CHEF CONFRIERIE ROYALE ET CHEVALIERE DE St Michel • GAND •”. Cea de-a doua versiune avea sub stema Confreriei inscripția “OMMEGANCK / 1613 – 1913”, care amintea despre procesiune ce s-a desfășurat pe străzile orașului¹.

¹ Astfel de medalii au fost înmânate membrilor Confreriei care au participat în cadrul procesiunii “OMMEGANCK / 1613 – 1913”.

Ultima versiune avea pe revers două bare cu ajutorul cărora medalia era fixată de haine. Primele două variante au fost confecționate din argint¹ și bronz, cea de-a treia – doar din bronz.

Alphonse Michaux s-a născut la Bruxelles la 15 decembrie 1860, tatăl său lucrând medalier la monetăria din oraș. Absolvește Școala de Artă din Bruxelles și deprinde meseria de sculptor în atelierul tatălui său. După moartea lui Leopold Wiener, șeful monetării de aici, el este angajat în calitate de meșter al monetăriei, unde va activa începând din anul 1895 și până la moartea sa în anul 1928. El a confecționat monede pentru Belgia, Luxemburg, România, Congo, Persia. Va bate și multe medalii cu diverse prilejuri. În anul 1913, în cinstea vizitei Sultanului Persiei, Ahmed Shah, la Oostende, unde a avut loc un concurs de scrimă, A. Michaux va bate o medalie, pe care statul belgian o va înmâna suveranului.

În anul 2001 grație unei colaborări comune dintre Eva Wuyts – o studentă de la Universitatea din Ghent și Huguette Taymans – secretarul Societății numismatice din Belgia a apărut studiul “Wereldtentoonstelling Ghent 1913 in Metaal vereeuwigd”, unde au fost amintite și medaliiile menționate (Wuyts 2001). În anul 2012 Huguette Taymans, publică un alt studiu despre expoziția din Ghent din a. 1913 unde apar și alte medalii emise cu această ocazie (Taymans 2012).

În toamnă anului 2014 Confreria Regală Cavalerii “Sf. Mihail” din Ghent a sărbătorit 400 de ani de la constituire. Pe lângă manifestațiile care s-au organizat s-a emis și o medalie comemorativă după proiectul tânărului sculptor Beni Debacker, absolventul Universității de Arte din Bruges, oraș în care artistul a restaurat mai multe sculpturi și clădiri istorice. Pe aversul medaliei este reprezentat pe fondul turnului Belfort din Ghent un cavaler în costum de scrimă din anul 1613, alături de el – o tânără îmbrăcată în costum de scrimă contemporan. Pe revers s-a înscris legenda în șapte rânduri, care anunță comemorarea a 400 de ani de la fondarea Confreriei din Ghent.

Bibliografie:

Gent-Expo-1913. (<http://publigum9000.livejournal.com/12042.html>).
Gorodskoj Muzej Genta (http://www.stamgent.be/userfiles/files/bezoek/RU_zaaltekstenbundel.pdf).

Imena na monetach, in: Peterburgskij kolekcioner, 2013. (http://vk.com/topic-15807929_26253614).

¹ Medalia “Chef Confrerie Royale et Chevaliere de St. Michel. Gand” este una din medaliiile, emise în anul 1913, pentru a-i comemora pe fondatorii Confreriei și, reprezintă o piesă executată din argint patinat.

Švarcman M., Pod zaščitaj Archangela, in: Russian Woman Journal. (<http://www.russianwomanjournal.com/culture/40060609.htm>).

Taymans H., *De Wereldtentoonstelling te Gent in 1913*, in: Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt-en Penningkunde Koninklijke Vereniging, p. 177-198. Jaarboek 2012.

Wuyts E., *Wereldtentoonstelling Gent 1913 in Metaal vereeuwigd: een iconologische case-study van expomedailles*, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, vol 55, p. 396-412. Gent 2001.

Cuprins:

Andrei COROBCEAN (USM), Unități „monetare” în Vechiul Babilon	3
Sergiu MATVEEV (USM), Monedele macedoniene	9
Ana BOLDUREANU (MNIM), Lingouri de tip <i>sommo</i> descoperite în Moldova	15
Lilia DERGACIOVA (IPC AȘM), Cu privire la factorul nord-pontic în circulația monetară a spațiului pruto-nistrean în secolul al XV-lea	20
Valentin ARAPU (USM), Itinerariul „tezaurului” Țării Moldovei după relatările călătorului armean Simeon Dbir Lehați (1584 – d. 1636)	24
Elena ARCUȘ-JANTOVAN (USM), Călători francezi despre comerț, mărfuri și prețuri în Principatul Moldovei (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea)	30
Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU (IPC AȘM), Izvoare documentare pentru cercetarea problemei resurselor alimentare și a prețurilor în Moldova secolului al XVIII-lea	35
Valentin TOMULEȚ (USM), „Banul” în Principatele române și Basarabia sinonim cu plata taxelor și dărilor	40
Tudor CIOBANU (II AȘM), Falsificatori de monede în Basarabia la începutul secolului al XIX-lea	46
Adela CHIROȘCA (MNIM), Medalia “Chef – Confrerie Royale et Chevaliere de St. Michele. Gand” (din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei)	49

CONSPECTE NUMISMATICE

(V)

Bun de tipar 5.11.2015. Format 60x84 1/16
Coli de tipar 3,6
Comanda _____
Tiraj 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A.Mateevici, 60, Chișinău, MD 2011